

**Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка
Кафедра соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації**

ТЕЗАУРУС

ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ:

110-ій річниці ПНПУ імені В.Г. Короленка присвячується

ПОЛТАВА – 2024

УДК 364-4(038)
Т29

Рецензенти:

- Сайко Н.О.** – докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка
- Стрельніков В.Ю.** – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і економії освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В. Остроградського

Тезаурус фахівця соціальної сфери: 110-ій річниці ПНПУ імені В. Г. Короленка присвячується / уклад. Л. І. Куторжевська. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. – 99 с.

ISBN 978-966-2538-98-4

Тезаурус фахівця соціальної сфери подає найпоширеніші поняття, терміни й категорії соціальної роботи й соціальної педагогіки, що відображають теоретико-методологічні основи, зміст і напрями соціальної / соціально-педагогічної роботи, її правові, психологічні, соціокультурні, політичні основи, технології та інновації, а також соціальні інститути та інституції.

Видання стане певним пізнавальним ресурсом у професійному самовдосконаленні практиків соціальної сфери, воно буде в нагоді й тим, хто опановує професії соціального працівника та соціального педагога.

УДК 364-4(038)

Рекомендовано до друку кафедрою соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка – протокол №18 від 09 квітня 2024 року

Друкується за рішенням вченої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка – протокол №13 від 23 квітня 2024 року

ISBN 978-966-2538-98-4

DOI <https://doi.org/10.33989/pnpu.527>

ПЕРЕДМОВА

Воєнний стан, запроваджений в Україні з 2022 року, трагічна загибель великої кількості мирних людей та військових породили гострі стресові ситуації та суттєво змінили спосіб життя практично всіх українських громадян. Особливої гостроти набула проблема соціально-психологічного супроводу, надання соціально-психологічної допомоги громадянам, які перебувають у складних життєвих ситуаціях, які входять до категорії внутрішньо переміщених осіб, що вимушено залишили свої домівки, зазнавши травматизації. Сучасна соціальна політика держави визначає низку соціальних першочергових завдань закладів освіти і педагогічної науки щодо різнобічного розвитку, соціальної адаптації та повоєнної реабілітації особистості в сприятливих соціальних умовах.

Соціальна робота та соціальна педагогіка як окремі галузі педагогічного знання сьогодні перебувають на етапі активного розвитку теоретичних положень та аналізу й систематизації досягнень соціальної та соціально-педагогічної практики. Нині відбувається розробка і становлення методологічних засад соціальної роботи та соціальної педагогіки, обґрунтовуються нові парадигми соціального виховання, соціальної підтримки, соціальної допомоги, реабілітації, соціалізації та повоєнної адаптації особистості; формується понятійно-термінологічний апарат цих галузей; розвиваються та розробляються інноваційні технології соціальної та соціально-педагогічної діяльності; вдосконалюються та розширюються напрямки соціальної / соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення. Важливою складовою державної політики в Україні є також прогресивні зміни в стратегії розвитку освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

«Тезаурус ...» є довідником для фахівців соціальної сфери, знадобиться і тим, хто опановує професію соціального педагога та соціального працівника.

Абілітація – комплекс заходів (послуг), спрямованих на формування нових і підсилення вже існуючих ресурсів соціального, психічного та фізичного розвитку.

Аб'юзер (від англійської abuse — жорстоке поводження, зловживання владою) – це людина, яка спочатку входить у довіру, що робить об'єкт його уваги ще більш вразливим. Ці люди знущаються та принижують оточуючих без видимої причини, це їхня звичка так жити та спілкуватися.

Аб'юзивні стосунки – насильницькі, жорстокі стосунки, взаємини, в яких одна людина (аб'юзер, агресор, насильник, кривдник) шляхом насильства (фізичного, сексуального, психологічного чи економічного та ін.) порушує особисті кордони іншої (постраждалої або жертви) з метою придушення волі та підкорення. Це жорстокі у спілкуванні та діях стосунки приниження між «тираном» і «жертвою», з постійними маніпуляціями грошима, шантажем, погрозами, фізичною агресією та моральним знуцанням. У такому типі стосунків (на відміну від співзалежних) жертва й агресор не міняються місцями і жертва з ряду причин не може вийти з них. Аб'юзивні стосунки є основою домашнього насильства, та можуть існувати в будь-яких інших міжособистісних зв'язках. Чоловіки-аб'юзери часто застосовують фізичне та сексуальне насильство.

Автогенне тренування – автотренінг (автогенне тренування) метод психотерапевтичного, психокорекційного впливу на людину, що базується на виробленні у неї і практичному застосуванні у житті спеціальних умінь і навичок, пов'язаних із психологічною саморегуляцією станів і поведінки.

Автономія – право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом.

Автономія закладу освіти – самостійність у виборі форм і методів навчання, визначення стратегії і напрямів розвитку закладу освіти, які відповідають нормативно-правовим документам, Державним стандартам загальної середньої освіти.

Авторитарне виховання – педагогічна концепція, яка передбачає підкорення вихованця волі вихователя, перешкоджає розвитку індивідуальності дитячої особистості, призводить до її нівелювання, виникнення конфронтації між педагогом і дітьми.

Авторитарний стиль керівництва – стиль диктату, коли підлеглий розглядається тільки як пасивний виконавець і йому фактично відмовлено в праві на самостійність та ініціативу.

Авторська школа – експериментальний навчально-виховний заклад, діяльність якого базується на розробленій автором чи авторським колективом педагогічній концепції.

Авторські навчальні програми – складова частина програмно-методичного забезпечення освітнього процесу навчально-виховного закладу, для яких характерні оригінальні концепції та зміст.

Авторські освітні технології – розроблені педагогами-практиками технології, в яких у різних варіантах поєднані адекватні змісту і цілям різнорівневого і різнопрофільного навчання структурно-логічні, інтеграційні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, тренінгові технології.

Агресивність – властивість особистості, виражена в готовності до агресивної поведінки, це риса характеру, що виражається у ворожому ставленні людини до інших людей, до тварин, до навколишнього світу.

Адаптація системи – зміна мети функціонування системи зі зміною умов її функціонування.

Адаптація соціальна – процес пристосування особистості до умов соціального середовища, формування адекватної системи стосунків із соціальними об'єктами, інтеграція особистості в соціальні групи, діяльність

щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища.

Адикція – прагнення покластися на когось чи щось з метою отримання задоволення або адаптації, залежність від деяких предметів, речовин чи видів діяльності.

Адиктивна поведінка – вид девіантної (деструктивної) поведінки, що виникає в результаті нестримного бажання пережити надмірні емоції за допомогою штучної зміни свого психічного стану (наприклад, зловживання: різними речовинами, що змінюють психічний стан людини, включаючи з алкоголем і тютюном), до того моменту, коли фіксується факт психічної і фізичної залежності. У класифікацію нехімічних адикцій увійшла також Інтернет-залежність. Комп'ютерна залежність розглядається як альтернативна форма адаптації деяких підлітків до життєвих умов, як засіб їх самореалізації та емоційно-психічної регуляції.

Адресна соціальна допомога – надання соціальної допомоги найбільш нужденним громадянам або сім'ям з урахуванням матеріального стану та середньомісячного сукупного доходу, що підтверджується відповідними документами і перевіряється у ході обстеження матеріального стану осіб, у тому числі їх доходів.

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом.

Акселеративне навчання (від лат. *accelero* – прискорюю, англ. – *accelerative learning*) – прискорене навчання, яке є найбільш природовідповідним.

Акцентування – надмірний вияв рис темпераменту, характеру людини.

Альтернативний догляд дітей – усі види догляду, влаштування, що забезпечуються дітям, які з будь-яких причин та за будь-яких обставин не знаходяться під цілодобовою опікою принаймні одного з батьків.

Альтернативні школи – «вільні школи», які виникли наприкінці 60-х років ХХ ст. у країнах Західної Європи і США як протиставлення авторитарним рухам і забезпечують альтернативну за змістом, формами і методами роботи з учнями освіту.

Альтруїзм – безкорисливе прагнення до діяльності на благо інших, на противагу егоїзму.

Анімація – свідома діяльність, спрямована на спонукання певного індивіда, групи, громади до усвідомлення прихованого потенціалу, створення умов для повнішої реалізації різнобічних можливостей людини, здійснення соціокультурних та соціоосвітніх програм і проектів.

Арт-педагогіка – синтез педагогіки й мистецтва, що полягає у вихованні, навчанні та розвитку засобами мистецтва осіб з обмеженими можливостями; формуванні в них основ художньої культури й оволодінні практичними навичками різних видів художньої діяльності.

Арт-терапія – інтегративна галузь науки, що синтезує наукові знання мистецтва, психології, медицини та обґрунтовує можливість застосування мистецтва та художньої діяльності в корекційній роботі з людьми, що мають відхилення в розвитку, та в активізації потенційних можливостей, пізнавально-інформаційних потреб дітей, молоді, дорослих.

Асоціальна сім'я – сім'я, яка порушує права і інтереси суспільства, що виявляється у протиправних діях та поведінці.

Асоціація соціальних працівників – об'єднання спеціалістів у галузі соціальної роботи. В Україні у 1992 році створена Асоціація соціальних педагогів і соціальних працівників.

Бально-рейтингова система – система визначення якості виконаної учнем, студентом навчальної роботи та рівня набутої ним компетенції, що

передбачає оцінювання в балах усіх результатів, досягнутих під час усіх видів контролю.

Бандитизм – організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а так само участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі.

Батьківство – сукупність біологічних, правових і виховних функцій які виконуються батьками відносно своїх дітей.

Бездоглядність – стан, що відображає неуспішність соціалізації підростаючої особистості й характеризується відсутністю її пристосованості до вимог, які висуваються суспільством до поведінки дитини, через розірвання чи погіршення взаємин з батьками чи особами, які їх замінюють.

Бездоглядність дитяча – послаблення чи відсутність нагляду за поведінкою, заняттями дітей, підлітків з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Бездоглядність дитяча часто виникає внаслідок недостатнього розуміння батьками своїх обов'язків, недостатнього догляду за дитиною, незабезпечення її усім необхідним для нормального розвитку; через невиконання батьками своїх обов'язків. У ображеної, емоційно занедбаній дитини з'являються прагнення до бродяжництва, антигромадські погляди та звички, неуспішність у навчанні, недисциплінованість, злочинність.

Бездоглядні діти – категорія дітей, якими батьки або особи, які їх замінюють, приділяють недостатню увагу або зовсім ними не цікавляться.

Безоплатна освіта – освіта, яка здобувається особою за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів згідно із законодавством.

Безпека соціальна – стан життєдіяльності людини в суспільстві, що характеризується стійкістю щодо впливу факторів, які загрожують падінням рівня і якості її життя.

Безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства

щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Безпритульність – відсутність у індивідів або сімей постійного житла, що робить неможливим як ведення осілого способу життя, так і повноцінне функціонування у суспільстві.

Безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками або самі покинули сім'ю чи дитячий заклад, де вони виховувались, і не мають постійного місця проживання.

Бесіда – діалогічний метод навчання, при якому педагог шляхом постановки системи запитань підводить тих, хто навчається, до розуміння нового матеріалу чи перевіряє засвоєння ними вже вивченого.

Бригадна форма допомоги важкохворим пенсіонерам – комплексне обслуговування з надання соціальних (послуги побутового характеру) і медичних (сестринський догляд) послуг.

Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Типовими ознаками булінгу (цькування) є: систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за

наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

Важковиховуваність – основна передумова відхилень у поведінці особистості. Поняття, що пояснює труднощі, з якими стикаються педагоги при організації і здійсненні виховного процесу. Цей термін характеризує дітей з негативним ставленням до навчання та норм моральної поведінки.

Ведення випадку – провідна технологія соціально-педагогічної роботи з конкретною проблемною ситуацією, у якій об'єднано й певний моніторинг ситуації, і залучення інших інституцій, і здійснення координації дій з метою розв'язання психологічних, міжособистісних, соціальних проблем клієнта, його оточення.

Ветеранські хаби – мережа громадських організацій для ветеранів і членів родин захисників і захисниць, які надають різноманітні послуги: юридичні, психологічні, допомога з працевлаштування та започаткування власної справи, послуги з реабілітації, організація дозвілля тощо.

Вечірня (змінна) школа – загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів для громадян, які не мають можливості навчатися у школах з денною формою навчання.

Взаємодія соціальна – взаємний вплив різних сфер, явищ і процесів, осіб або спільнот, який здійснюється за допомогою соціальної діяльності. Розрізняють взаємодію зовнішню (між відособленими об'єктами) і внутрішню (всередині окремого об'єкта між його елементами). Якщо соціальну роботу розглядати як систему, то взаємодія між її складовими елементами (суб'єктом, об'єктом тощо) буде внутрішньою, а її взаємодія з іншими системами (економічною, політичною тощо) – зовнішньою.

Взаємодія педагога і вихованців у педагогічному процесі – взаємний вплив дорослого і дітей, у процесі якого здійснюється їхній взаєморозвиток.

Вигорання – виражена втома та емоційне виснаження, що характеризується негативним або байдужим ставленням до колег і клієнтів, зниженням продуктивності внаслідок хронічного стресу та внутрішньо особистісного конфлікту під час виконання професійних обов'язків.

Виправно-виховний процес – цілеспрямований виховний процес з дітьми та підлітками в умовах спеціального освітнього закладу, спрямований на їх виправлення та перевиховання.

Виховання – процес цілеспрямованого керування розвитком особистості як суб'єкта діяльності, створення умов для його забезпечення; відносно контрольований складник процесу соціалізації.

Виховна колонія – спеціальна виховна установа, у якій відбувають покарання особи віком від 14 до 18 років, засудженні до позбавлення волі.

Виховна система – цілісна виховна структура, що включає в себе цілі, суб'єктів, які реалізують ці цілі; відносини, що виникають між учасниками і об'єднують їх; середовище, яке освоєне суб'єктами виховного процесу; процес керування, що забезпечує єдність компонентів виховної системи, зміст виховної роботи.

Виховна функція етики роботи соціального працівника – функція, що служить засобом виховання й удосконалювання особистості як соціального педагога, так і його клієнта і соціального оточення клієнта.

Виховні цілі – цілі, що відповідають формуванню соціальних і особистісних якостей, а також ціннісно-сміслових ставлень людини до навколишнього світу і самого себе.

Виявлення дітей, які потребують соціального захисту, – процес, що охоплює як повсякденну роботу спеціалістів соціальної сфери, представників громадськості відповідно до їх функціональних обов'язків, так і спеціальні заходи, інформування про таких громадян, встановлення контакту з ними для визначення їхньої потреби в послугах.

Відмітка – умовне вираження кількісної оцінки знань, умінь і навичок тих, хто навчається, у цифрах та балах.

Відновне правосуддя – юридичний і соціально-педагогічний підхід до розв’язання ситуацій, пов’язаних із порушенням закону, що передбачає взаємодію правопорушників і потерпілих, спрямовану на визначення та безпосереднє подолання (компенсацію) самими правопорушниками всіх наслідків правопорушення.

Відповідальність – це риса, яка концентрує усвідомлений особистістю суспільно значущий обов’язок, повинність у здійсненні морального вчинку.

Відтворювальна функція етики роботи соціального працівника – дозволяє відтворювати дії соціальних педагогів і відносини соціальних педагогів між собою і з клієнтами на основах моралі і моральності.

ВІЛ-інфекція – хронічне інфекційне захворювання, що викликане ВІЛ і характеризується ураженням імунної системи.

Внутрішня техніка – техніка створення внутрішнього переживання особистості.

Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність, що має суспільно корисний характер, шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерство – добровільна, безкорислива соціально-спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги.

Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги.

Вправи – це багаторазове виконання розумових або практичних дій з метою опанування ними.

Вразливі категорії населення – індивіди або соціальні ерупи населення, що мають більшу за інших ймовірність зазнати соціальних збитків від дії економічних, екологічних, техногенних та інших чинників сучасного життя.

Втручання – послідовність дій або план дій з боку соціального робітника або іншого працівника соціальної служби, які він реалізує за участі клієнта.

Вчинок – дія людини, яка є її свідомим і вільним вибором.

Вчинок у вихованні особистості – визначальний показник і ступінь морально-духовного розвитку особистості.

Газлайтинг (газлайтинг) – форма психологічної маніпуляції, метою якої є змусити жертву сумніватися в адекватності свого сприйняття навколишньої дійсності, ставлячи під сумнів власну пам'ять та розсудливість.

Галюцинація – не викликаючий сумніву у своїй дійсності чуттєвий образ об'єкту, якого в реальності не існує. Хоча зазвичай галюцинації є ознакою психозу, вони можуть виникати при істерії, при засипанні і пробудженні (гіпнагогічні та гіпнопомпичні феномени), при високій температурі та при отруєннях. Галюцинаторні образи можуть мати будь-яку модальність і приймати різноманітні форми.

Гарантії соціальні – сукупність матеріальних і юридичних засобів, які забезпечують реалізацію конституційних соціально-економічних і соціально-політичних прав членів даного суспільства (право на працю, освіту, медичну допомогу та ін.).

Гарантії соціальні – матеріальні і духовні засоби, юридичні акти, що забезпечують реалізацію прав людини в сучасному співтоваристві, окремій країні. Вони розповсюджуються, насамперед, на право людини на життя, особисту безпеку, на власність і її захищеність законом, на вільнодумство, свободу совісті та ін. Донедавна в Україні Г.с. охоплювали також право на труд, відпочинок, житло, безкоштовну освіту і безкоштовну медичну допомогу. В умовах формування ринкових відносин Г.с. зазнають змін в напрямі обґрунтування соціально-гарантованого мінімуму для всіх категорій населення, обґрунтування пільг і переваг окремим групам громадян країни.

Геронтологія соціальна – сфера досліджень фінального етапу онтогенетичного розвитку людини, соціокультурних установок і експектацій

по відношенню до певного соціально-демографічного прошарку – людей похилого віку. Головною задачею Г.с. є визначення місця старої людини у суспільстві, оптимальних умов для її життєдіяльності.

Гідність – усвідомлення й переживання особистістю самої себе в сукупності духовно-моральних характеристик, що викликають повагу оточення.

Гімназія – загальноосвітній навчальний заклад II-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії.

Гра дидактична – метод імітації (наслідування, відображення), прийняття управлінських рішень у різноманітних ситуаціях шляхом гри (програвання, розігрування) за правилами, що надані або виробляються самими учасниками.

Градація новизни – показник якісної відмінності одного об'єкта від іншого.

Громада – групова соціальна спільнота, члени якої мають спільні географічні та соціокультурні ознаки (місце проживання, інтереси, віросповідання, цінності, національність тощо) і взаємодіють між собою з метою задоволення певних потреб чи розв'язання проблем.

Громадська організація – добровільне об'єднання громадян, яке створюється для реалізації спільних інтересів; забезпечує надання базових та спеціалізованих послуг; створює і реалізує соціальні проекти/програми.

Громадяни похилого віку – чоловіки у віці 60 і жінки у віці 55 років і старші, а також особи, яким до досягнення загального пенсійного віку залишилося не більше півтора року.

Гуманізація педагогічного процесу – концепція, основу якої становить ідея побудови педагогічної системи на принципах гуманізму з метою створення найсприятливіших умов для повноцінного розвитку дитини.

Гуманізм – сукупність поглядів, які визнають людину вищою цінністю, та соціальні механізми, що захищають гідність і права людини, свободу і всебічний розвиток особистості.

Гуманістична педагогіка – педагогіка, яка здатна викликати у дитини добровільне прагнення бути вихованим.

Гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердженням словом і ділом вищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків.

Гуманітаризація – одна з основних тенденцій розвитку освіти в сучасному світі, відображає зростання ролі і значення людських відносин, взаємного прийняття учасників навчального процесу для успішності освіти в цілому.

Гуманітарна допомога – матеріальна, фінансова, економічна добродійна підтримка людей, що надається міжнародними державними, громадськими організаціями і приватними особами у випадках стихійного лиха і соціально-економічних заворушень, воєн і іншого лиха, що осягли країну та її громадян.

Дебати – процедура організації формалізованих дискусій, коли дві конкуруючі команди висувають свої аргументи і контраргументи, щоб переконати членів журі і присутніх прийняти визначену точку зору.

Девіант – особа, яка не дотримується прийнятих у суспільстві норм.

Девіація – поведінка, що відхиляється від соціальної норми; система вчинків, що суперечать моральним нормам, прийнятими у суспільстві.

Дезадаптація – процес та результат зниження адаптаційних можливостей людини до умов життєдіяльності.

Деінституалізація – процес, альтернативний тривалому утриманню людей (душевних хворих, правопорушників, дітей, стариків) у великих стаціонарних закладах різного типу. Головний принцип подібного підходу – надати людині право знаходитися не в таких обмежених умовах існування, як стаціонари, вести нормальний спосіб життя і жити настільки незалежно, наскільки вона здатна. Основні елементи Д.: 1) намагання уникати без крайньої необхідності розміщення і утримання людей в стаціонарах; 2) організація відповідних альтернативних варіантів за місцем проживання для розміщення, лікування, професійної підготовки, навчання і реабілітації осіб, яких немає необхідності утримувати в стаціонарах; 3) покращення умов догляду і лікування за місцем проживання тих, кого раніше прийнято було розміщувати в стаціонарах.

Деінституалізація дітей – процес заміни системи інституційного догляду дітей на систему, яка забезпечує виховання дітей у сім'ї або в умовах, максимально наближених до сімейних.

Декларація прав людини – документ, який прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р. Д.п.л. ставить за мету забезпечити дітям щасливе дитинство і користування на їх власне благо і благо суспільства правами і свободами; закликає світове товариство, державні й недержавні установи, приватних осіб до того, щоб вони визнали ці права і намагалися дотримувати їх завдяки законодавчим та іншим заходам, які поступово приймаються, відповідно до принципів, викладених у Д.п.л..

Делінквент – особа, яка чинить порушення чинного кримінального законодавства і чия поведінка у крайніх своїх проявах становить карний вчинок; неповнолітній з соціальними відхиленнями у поведінці, який здійснює вчинки, заборонені діючим законодавством та іншими нормативними актами. Це в основному психічно і фізично здоровий учень з певним негативним життєвим досвідом, деформованими соціально-етичними знаннями, нездоровими звичками та потребами, зіпсований неправильним вихованням чи асоціальним впливом певного середовища.

Делінквентна (протиправна) поведінка – різновид девіантної поведінки, сукупність протиправних вчинків та злочинів, які не відповідають формально зафіксованим соціальним та юридичним нормам.

Демократизація педагогічного процесу – впровадження в педагогічну систему принципів демократії, надання свободи творчості педагогу і більших можливостей вихованцям.

Демократичний стиль керівництва – стиль, що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного; основою його є довіра й орієнтація на самоорганізацію, самокерівництво, самоуправління особистості та колективу.

Деонтологія – розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку й обов'язкового.

Деонтологія соціальної роботи – комплекс норм, постанов і розпоряджень про вимоги й професійні обов'язки, відповідальність соціального працівника (трудового колективу закладів соціального захисту) перед суспільством і державою, перед соціальною роботою як професією і соціальним інститутом, перед колегами і перед клієнтом соціальної роботи.

Депривація – психічний стан, виникнення якого обумовлено життєдіяльністю особистості в умовах тривалого позбавлення або істотного обмеження можливостей задоволення життєво важливих потреб.

Державна установа «Центр пробації» – неприбуткова державна установа, створена для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України з питань пробації і безпосереднього спрямування та координації діяльності уповноважених органів з питань пробації, що належить до сфери управління Міністерства юстиції України.

Державний департамент України з питань виконання покарань – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого забезпечує реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, виконує правозастосовні та правоохоронні функції.

Державний освітній стандарт – затверджуваний державними органами нормативний акт, що встановлює комплекс вимог до змісту освіти певного рівня.

Дидактика (дав.-гр. διδακτικός – повчаючий) – окрема педагогічна наука, який вивчає закономірності засвоєння знань, умінь і навичок, формування переконань; визначає обсяг і структуру змісту освіти, вдосконалює методи й організаційні форми навчання, вплив навчального процесу на особу; вона не є «теорією навчання» (раніше популярне визначення), у ній представлені різноманітні теорії.

Дидактична система – спеціально створена цілісна єдність педагогів, учнів чи студентів, засобів, технологій та умов навчання, яка дозволяє побудувати управління пізнавальною діяльністю учнів чи студентів з метою досягнення певного рівня їхньої підготовки.

Дискримінація – будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав.

Дискусія – вид спору, в рамках якого розглядається, досліджується, обговорюється яка-небудь проблема з метою досягнення взаємного та спільного її рішення.

Дистанційне навчання – сукупність технологій навчання (форма навчання), що базуються на принципах відкритого і комп'ютерного навчання та активних методах навчання у спілкуванні в інформаційному освітньому просторі, для організації освіти користувачів, розподілених у просторі та часі. Є сучасною формою отримання знань із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, яка широко використовує комп'ютерні навчальні програми та передбачає поєднання самостійного засвоєння матеріалу курсу та активної online взаємодії з тьютором (педагогом).

Дистанція у спілкуванні – відстань між тими, хто спілкується, що виступає ознакою характеру взаємодії: до 45см – інтимна, 45-120см – персональна, 120-400см – соціальна, 400-700см – публічна.

Дитина – особа віком від народження до повноліття.

Дитина-сирота – дитина, у якої померли або загинули батьки.

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини.

Дитиноцентризм – це особистісно орієнтована модель навчання та виховання, що передбачає максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів, забезпечення морально-психологічного комфорту, відмови від орієнтації освітнього процесу на середнього школяра.

Дитинство – динамічне соціальне утворення в межах вікового періоду від народження до повноліття, для якого характерні специфічні ознаки, має власну субкультуру та побудоване на особливих соціальних зв'язках і взаєминах.

Дитяче благополуччя – стан фізичного здоров'я, емоційного комфорту і економічної забезпеченості дитини, які створюють їй повноцінні умови для вчасного фізичного, психічного і соціального розвитку, гарантують якість життя.

Дитячий будинок – державний виховний заклад для дітей-сиріт та дітей з неповних сімей, які потребують допомоги держави внаслідок хвороби батьків чи позбавлення їх батьківських прав.

Дитячий будинок сімейного типу – це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя (або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі), які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. У такій сім'ї може виховуватися не

більш 10 дітей. Діти не втрачають свій статус сиріт чи позбавлених батьківського піклування. Утримання дітей здійснюється за рахунок місцевого бюджету. Батьки-вихователі також отримують грошове утримання з місцевого бюджету.

Дитячий притулок (притулок для неповнолітніх) – державний заклад соціального захисту бездоглядних та безпритульних дітей, їх тимчасового влаштування, визначення статусу та подальшого місця проживання.

Диференціація освіти – процес у сучасній освіті, що забезпечує різноманітність форм навчання, які дають змогу максимально враховувати індивідуальні можливості, інтереси, нахили, ціннісні та професійні орієнтації тих, хто навчається.

Діагностика соціальна – дослідження соціального явища для розпізнавання і вивчення причинно-наслідкових зв'язків і відносин, які характеризують його стан і визначають тенденції розвитку. Отриманий соціальний діагноз, що містить теоретичні висновки і практичні рекомендації, зкореговані з урахуванням реальних ресурсів і можливостей, слугують підставою для розробки відповідними управлінськими структурами конкретних практичних дій в інтересах суспільства, тих або інших його груп і верств.

Діагностична функція соціального працівника – функція, пов'язана з визначенням клієнта (об'єкта уваги), сім'ї, оточення, психологічних особливостей людини. Соціальний працівник здійснює діагностику певного типу сімей з метою надання їм соціальної, соціально-психологічної допомоги, виявляють коло спілкування клієнта, суть і причини його проблем (соціальних, особистих, міжособистісних, внутрішньо сімейних труднощів і конфліктів) з метою створення умов для їх вирішення. На основі виявлених особливостей і будується діяльність соціального працівника.

Діалогічне педагогічне спілкування – тип професійного спілкування, що відповідає критеріями діалогу (модальність, поліфонія, персоніфікація,

установка на відповідь), забезпечуючи суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії педагога та учнів.

Діагностичний етап діяльності соціального педагога – це вивчення соціальних, педагогічних та психологічних умов, які стали передумовою формування індивідуальних особливостей та причиною девіантної (з відхиленнями від соціальних норм) поведінки підлітка.

Ділова гра – метод організації активної роботи учасників тренінгу, спрямований на вироблення визначених рецептів ефективної роботи в професійній (або життєвій) діяльності учасників.

Діти вулиці – це діти, результат виховання яких обумовлений вулицею; діти, що постійно живуть на вулиці і для яких вона стає рідним домом.

Діти, позбавлені батьківського піклування (соціальні сироти) – це діти, батьки яких позбавлені батьківських прав; діти, яких відібрано без позбавлення батьків батьківських прав; діти, батьки яких визнані зниклими безвісти; діти, батьки яких визнані недієздатними; діти, батьки яких оголошені померлими; діти, батьки яких відбувають покарання в місцях позбавлення волі; діти, батьки яких перебувають під вартою на час слідства; діти, батьки яких розшукуються органами внутрішніх справ у зв'язку з ухилянням від сплати аліментів і відсутністю відомостей про їхнє місцезнаходження; діти, батьки яких через тривалу хворобу не мають змоги виконувати батьківські обов'язки; підкинуті діти; діти, батьки яких невідомі; безпритульні діти.

Дія – рух до чогось, який має предметний зміст, способи здійснення і форми прояву.

Діяльнісний підхід – організація та управління цілеспрямованою навчально-виховною діяльністю учня в загальному контексті його життєдіяльності – спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння сенсу навчання і виховання, особистісного досвіду в інтересах становлення суб'єктності учня.

Добродійність – у вузькому значенні – надання приватними особами або організаціями безвідплатної допомоги людям, що її потребують, або соціальним групам (прошаркам) населення; у широкому значенні – безвідплатна діяльність по створенню і передачі фінансових, матеріальних, духовних цінностей (благ) для задоволення насущних потреб людини.

Доброзичливість – основа моральної культури соціального педагога, принцип професійної етики й одна з неодмінних умов його успішної взаємодії з клієнтом.

Доброчинність – соціальне явище і процес, сутність якого полягає в безкорисливій допомозі окремих осіб і соціальних груп іншим особам і соціальним групам, вираженій у різних формах і видах.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Домінанта на співрозмовникові – позиція педагога і професійному спілкуванні, коли у центрі уваги вчителя – особа співрозмовника, його мета, мотиви, точка зору, рівень підготовки до діяльності.

Допомога по безробіттю – грошова допомога, що сплачується особам, визнаним безробітними у встановленому законом порядку.

Досвід соціальний – сукупність практично засвоєних соціальних знань, умінь, навичок; соціальна зміна людини, її становлення та подальше вдосконалення під впливом взаємодії її із соціокультурним середовищем життєдіяльності, з іншими людьми, з навколишнім світом у культуро-відповідних сферах життєдіяльності, відтворення нею яких-небудь

соціальних явищ, процесів на практиці з метою пізнання й перетворення соціальної дійсності.

Доступність повної загальної середньої освіти – сукупність умов, що сприяють задоволенню освітніх потреб осіб та забезпечують кожній особі можливість здобуття повної загальної середньої освіти відповідно до державних стандартів, у тому числі наявність достатньої кількості закладів освіти, що забезпечують безоплатне здобуття повної загальної середньої освіти, відсутність дискримінації за будь-якою ознакою чи обставиною, надання учням підтримки в освітньому процесі.

Ейджизм – соціальна установка, що полягає у невиправдано високій оцінці молодості та дискримінації людей похилого віку.

Екологія соціальна – наука, що вивчає закономірності взаємодії суспільства й навколишнього середовища, а також практичні проблеми його охорони.

Економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Експеримент соціальний – метод вивчення соціальних явищ і процесів, що здійснюється шляхом спостереження за зміною соціального об'єкта під впливом факторів, які контролюють і спрямовують його розвиток відповідно з програмами і практичними цілями дослідження. Е.с. вимагає внесення змін у відносини, що склалися; контроль за впливом змін на діяльність і поведінку особи і соціальної груп; аналіз і оцінку результатів цього впливу. Е.с. виконує пізнавальні функції перевірки гіпотези і одержання нового знання, практичної перевірки ефективності форм і методів діяльності з метою їх вдосконалення.

Експлуатація дитини – безоплатне привласнення результатів праці дитини, використання дитини для отримання вигод чи задоволення власних потреб.

Електронний підручник (посібник) – електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

Емоційна стабільність – здатність володіти собою в будь-якій ситуації, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію незалежно від сили зовнішніх факторів, що провокують емоційний зрив.

Емпатія – співпереживання, розуміння будь-якого почуття – гнівну, печалі, радості, яке переживає інша людина, і відповідний вияв свого розуміння цих почуттів.

Етика – філософська дисципліна, що вивчає мораль, моральність.

Етика соціальна – система теоретичних положень про ідеали, мораль, принципи і норми поведінки різних класів, соціальних груп, верств населення. Практичною формою реалізації етики соціальної є норми, що регулюють поведінку певної соціальної групи.

Етика соціальної роботи – розділ етичної науки, що вивчає особливості моральної професійної діяльності соціального працівника, специфіку реалізації принципів загальнолюдської моралі в сфері соціального обслуговування населення, діяльності соціальних служб та соціальних працівників, обґрунтовує особливості принципів етики соціальної роботи.

Етикет – установлений порядок, поведінка.

Етос – стійкий моральний характер.

Етос соціальної роботи – внутрішній лад роботи і характер впливу на клієнта.

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України – це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах з метою

розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також і задоволення людських потреб.

Європейська кредитно-трансферна система або європейська система трансферу оцінок (ECTS) – уніфікована шкала оцінювання знань учнів чи студентів, яка ґрунтується на трьох основних підходах: інформація про навчальні програми та досягнення учнів чи студентів, взаємна згода між навчальними закладами – партнерами і учнем, студентом, оцінювання обсягу роботи, що виконується учнем, студентом.

Європейська система залікових кредитів, або система кредитних одиниць (кредитних модулів) – системний спосіб опису освітніх програм шляхом надання кредитних одиниць її компонентам (дисциплінам, модулям тощо).

Жертва насильства в сім'ї – член сім'ї, який постраждав від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

Жорстоке поводження з дітьми – будь-які форми фізичного, психічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею.

Забезпечення якості освіти – підтримка системи, процесу, результатів якості освіти на рівні державних норм та стандартів, задоволення суспільних й особистих потреб в якості освітніх послуг, узгодження їх із інтересами держави.

Заклад освіти – юридична особа публічного чи приватного права, основним видом діяльності якої є освітня діяльність.

Захищеність соціальна – цілісна система законодавчо закріплених економічних, юридичних і соціальних прав і свобод, соціальних гарантій громадян, які протидіють дестабілізуючим факторам життя, в першу чергу таким як безробіття, інфляція, бідність тощо.

Здобувачі освіти - вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти.

Засоби нових інформаційних технологій – програмно-апаратні засоби і пристрої, що функціонують на базі обчислювальної техніки, а також сучасні спроби і системи інформаційного обміну, що забезпечують операції збирання, накопичення, збереження, оброблення й передавання інформації.

Засоби педагогічної діяльності – усі види діяльності вихованця (гра, праця, навчання, спілкування), способи й прийоми їх організації, за допомогою яких здійснюється навчально-виховний процес.

Заклади державної опіки – спеціальні медичні, навчально-виховні заклади, установи соціального захисту населення, в яких проживають, лікуються, вчаться та виховуються діти-сироти, діти, позбавленого батьківського піклування, діти-інваліди та ін.

Заклади соціального захисту – система закладів, що функціонують у певних галузях освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціального захисту тощо, і мають на меті підтримку незахищених верств населення: пенсіонерів, інвалідів, ветеранів війни, дітей, багатодітних сімей та інших малозабезпечених громадян.

Засоби масової інформації – соціальний інститут, що забезпечує зміцнення доцентрових, інтеграційних процесів, формування та розвиток менталітету соціуму через поширення інформації у масовому масштабі.

Засоби спілкування – способи кодування, передачі, переробки та розшифрування інформації, яка передається в процесі спілкування від однієї людини до іншої. Інформація між людьми передається за допомогою почуттів, мови та інших знакових систем, писемності, технічних засобів запису та збереження інформації.

Захист дитинства – комплекс державних заходів і зусиль суспільних організацій із законодавчого закріплення прав дітей, що ґрунтується на

пріоритетах дітей, необхідності першочергової уваги до їх розвитку та гарантування їх особистих прав.

Здоровий спосіб життя – система мислення, діяльності й поведінки людини, яка спрямована і слугує досягненню благополуччя в усіх складових здоров'я (індивідуального й громадського).

Здоров'я – динамічний стан повного фізичного, духовного, психологічного, інтелектуального, соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад.

Зелена соціальна робота – сучасна модель соціальної роботи в громаді, що передбачає її згуртування та мобілізацію її жителів задля подолання екологічних проблем та забезпечення соціальної справедливості, рівного доступу людей до всіх необхідних ресурсів.

Злочин – протиправне, суспільно небезпечне діяння, що класифікується за певними нормами кримінально-процесуального права (згвалтування, вбивство, нанесення значних тілесних пошкоджень тощо).

Зміст спілкування – інформація, яка в міжіндивідуальних контактах передається від однієї живої істоти до іншої.

Зовнішня техніка – техніка втілення внутрішнього переживання особистості, елементами якої міміка, голос, мовлення, рухи, пластика.

Ігрова технологія – організація навчального процесу в різноманітних дидактичних іграх: рольових, завданням яких є програвання типових життєвих ситуацій; ділових, що моделюють поведінку людей за певних заданих обставин, на певному робочому місці; імітаційних, які передбачають освоєння певних процедур, формування уявлень про цілісну сферу діяльності. Ідея (від гр. – початок, основа, первообраз) – думка, загальне поняття про предмет чи явище.

Ідея (від гр. – початок, основа, первообраз) – думка, загальне поняття про предмет чи явище.

Івент-хол – мульти-функціональний простір для організації та проведення будь-яких подій: конференцій, презентацій, тематичних масових заходів, святкувань, трансляцій, прямих ефірів, зйомок ТВ проектів тощо.

Ієрархія системи – наявність декількох рівнів і способів досягнення мети відповідних рівнів, що породжує конфлікти (всередині та між рівнями) рівнів системи.

Імпаурмент – принцип соціальної роботи, згідно з яким соціальні послуги та втручання мають бути спрямовані на набуття отримувачем влади на власним життям та спроможності самостійно приймати відповідальні рішення.

Інвалідність – міра втрати здоров'я (у зв'язку з захворюваннями, травмами і їх наслідками, вродженими вадами), що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист.

Інгресія – створення послідовного ланцюгового зв'язку явищ комплексу чи системи, коли кожна така ланка має якнайбільше спільного з попередньою.

Індивідуальна допомога – свідомо спроба фахівця або інших осіб допомогти людині набути певних знань, навичок для задоволення власних потреб та потреб інших людей.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план.

Індивідуальна педагогічна бесіда – взаємодія вчителя з учнем, батьками, колегою, спрямована на взаєморозуміння, пошук шляхів співробітництва для стимулювання розвитку учня.

Індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Індивідуально-консультативна робота – це форма організації навчальної роботи, яка здійснюється шляхом створення необхідних умов для виявлення і розвитку індивідуальних особливостей учнів на основі особистісно діяльнісного підходу. Індивідуально-консультативна робота проводиться з метою посилення мотивації тих, хто навчається, до пізнавальної діяльності і спрямування її в необхідному руслі.

Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Індивідуальний підхід – передбачає особливу увагу до особистості, урахування умов розвитку й формування особистості; її потреб, інтересів, статевовікових особливостей, особистісних якостей, здібностей; урахування впливу родини, довкілля, референтних груп.

Індивідуальний підхід у спілкуванні – психолого-педагогічний принцип, згідно з яким у процесі спілкування враховується позиція співрозмовника.

Індивідуальний розвиток – процес формування індивіда.

Індивідуальний стиль педагогічної діяльності – цілісна система операцій, що забезпечує ефективну взаємодію вихователя з вихованцями і

визначається цілями, завданнями професійної діяльності, властивостями різних рівнів індивідуальності педагога.

Ініціатива – внутрішнє спонукання до нових форм діяльності; вид соціальної активності, пов'язаний із генерацією нових ідей чи форм діяльності.

Інклюзія – процес забезпечення та збільшення ступеня участі індивідів у суспільному житті, насамперед тих, які мають певні труднощі в психофізичному та соціальному розвитку.

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Інновативність – емоційно-оцінне ставлення до нововведень, відмінність у сприйнятливості суб'єктів до інновацій, нових ідей, досвіду.

Інноваційна компетентність педагога – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми.

Інноваційна педагогічна діяльність – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямована педагогічна діяльність, зорієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики.

Інноваційна педагогічна діяльність – процес, що своїм характером, а також результатом свідчить про здатність суб'єктів освітньої діяльності до генерації ідей, їхнього втілення, аналізу моніторингових даних та

продукування нової педагогічної ідеї, оприлюднення результатів, а також забезпечення умов для реалізації нових ідей у систему освіти.

Інноваційний процес – період часу від зародження ідеї, її розробки до впровадження інновації (життєвий цикл нововведення). Результатом інноваційного процесу є нововведення, тобто з моменту прийняття до поширення новація здобуває нову якість і стає інновацією.

Інновація педагогічна – введення нового в цілі, зміст, форми й методи освіти, в організацію спільної діяльності педагога й дитини тощо. Це особлива організація діяльності, спрямована на організацію нововведень в освітньому просторі, або процес створення, засвоєння, впровадження та поширення нового в освіті.

Інноваційна педагогічна технологія – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів, педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

Інноваційне навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі початкова діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Інноваційне середовище – педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення і реалізації інноваційного потенціалу навчального закладу.

Інноваційні освітні процеси – зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, впровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл.

Інновація – нововведення, зміна, оновлення, новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях.

Інтенсивне навчання (з франц. *intensif* – інтенсивний, посилений від *intense* – інтенсивний, навантажений, посилений, різкий; з лат. *intensus* –

сильний, напружений, енергійний, живий) – посилене, напружене навчання, яке дає найвищу продуктивність; яскраве, насичене навчання.

Інтернат – гуртожиток для учнів при школі та деяких інших навчальних закладах; будинок для дітей-сиріт; закритий навчальний заклад, у якому учні вчаться й живуть.

Інноваційна педагогічна технологія – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів, педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

Інтерактивні навчальні технології – ігрові технології навчання і розвитку, що побудовані на цілеспрямованій спеціально організованій груповій та міжгруповій діяльності, «зворотному зв'язку» між всіма учасниками для досягання взаєморозуміння й корекції навчального і розвивального процесу, індивідуального стилю спілкування на основі рефлексивного аналізу.

Інститут соціального виховання – конкретні соціальні групи та установи, які створюють умови для залучення людини до системи цінностей, норм і соціальних відносин у суспільстві.

Інститути соціальні – специфічні соціальні утворення, що забезпечують відносну сталість зв'язків і стосунків у межах соціальної організації суспільства, певні історично зумовлені форми організації та регулювання суспільного життя.

Інституції – це групи осіб, покликані для вирішення справ, важливих для всієї спільноти, для виконання публічних функцій. Наприклад, рада народних депутатів є інституцією як група людей, обраних мешканцями для управління містом, районом тощо.

Інституція – це форма організації комплексу соціальних дій, які виконуються деякими членами групи від імені спільноти, тобто в цьому розумінні не депутати ради є інституцією, а організація ради, що надає їй право діяльності й забезпечує можливість репрезентувати жителів міста.

Інституція – комплекс установ і знарядь діяльності, що дають змогу деяким членам групи виконувати публічні функції, спрямовані на задоволення потреб і регулювання поведінки цілої групи. В цьому значенні для ради як інституції істотні такі засоби, як бюджет, персонал, технічні засоби тощо. Саме вони роблять раду інституцією.

Інституція – певна соціальна роль деяких осіб, особливо важлива для життєдіяльності групи. Наприклад, соціальна роль голови ради, членів її президії, депутатів, технічного персоналу та ін.

Інтеграція – процес і стан поєднання різних за якістю соціальних елементів у функціонально єдиний організм, цілісне утворення; процес входження до певної системи, яка вже утворилась, тієї чи іншої соціальної частки, що зливається з системою й набуває ознаки структурного, складового елемента; характеристика ступеня збіжності цілей, різних соціальних груп, індивідів.

Інтервізія – це вид групової супервізії, де суб'єктом аналізу є самі учасники процесу. Її метою є забезпечення та поліпшення якості виконання фахівцем/волонтером певного виду роботи.

Інформаційна функція етики роботи соціального працівника – функція, що залучає соціальних педагогів до системи цінностей професійної соціально - педагогічної діяльності і професійної моралі.

Інформатизація освіти – система взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх, інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу.

Інформаційна компетентність – компетенції, що містять систему знань та вмінь за допомогою наявних засобів інформаційних технологій самостійно проводити пошук, аналіз, відбір, обробку та передачу необхідної інформації.

Інформаційний пакет – документ, який містить загальну інформацію про заклад освіти, навчальні програми із зазначенням обов'язкових та вибіркових дисциплін, методики і технології викладання, залікові кредити, форми та умови проведення контрольних заходів, опис системи оцінювання якості освіти тощо.

Інформаційні технології навчання – методологія і технологія навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання.

Катування – термін означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль, або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними або посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди.

Кваліфікація – визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання).

Кейс-менеджмент (ведення випадку) – метод надання соціальних послуг, що передбачає супровід отримувача за допомогою оцінки його потреб, планування, координації та моніторингу виконання плану, консультативної та психологічної підтримки.

Керуюча функція етики роботи соціального працівника – функція, що служить засобом соціального управління поведінкою і діями соціального педагога в ході процесу в інтересах справи.

Кібербулінг у освітньому середовищі – це одна з форм булінгу (цькування), що передбачає переслідування, жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням сучасних електронних

технологій: Інтернету (електронної пошти, форумів, чатів, ICQ) та інших засобів електронної техніки – мобільних телефонів чи інших гаджетів.

Клієнт – фізична особа, яка не може самостійно подолати свої проблеми, вийти зі складних життєвих обставин, реалізувати свої потреби та здібності і тому потребує допомоги від соціальних служб і працівників.

Клієнт соціальної роботи – це особа, яка особисто звернулася до соціальної служби чи спеціаліста і користується її послугами для розв’язання певних проблем.

Кодекс – систематизований єдиний законодавчий акт, що регулює будь-яку окрему галузь суспільних відносин.

Колегіум – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілів.

Колектив – група людей, які об’єднані суспільно значущими цілями, спільними ціннісними орієнтаціями, сумісною діяльністю, спілкуванням, взаємною відповідальністю.

Команда – група осіб, у яких є спільна мета і які розуміють, що для досягнення цієї мети необхідна робота кожного з членів групи; це група людей, які взаємодоповнюють і взаємозамінюють один одного під час досягнення поставлених цілей. Це особлива форма організації діяльності людей, заснована на продуманому позиціонуванні учасників, які мають загальне бачення ситуації та стратегічних цілей і володіють відпрацьованими процедурами взаємодії.

Компетентність людини – спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв’язувати, незалежно від контексту (від ситуації), проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що

визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Комплексне методичне забезпечення – оптимальна система навчально-методичної документації і засобів навчання, яка необхідна для повного і якісного навчання професії, предметам спеціальності в межах часу, відведеного навчальним планом.

Комунікація – процес обміну інформацією між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації; смисловий та індивідуально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах соціальної взаємодії.

Комунікабельність – риса особистості, здатність легко вступати в контакт і відчувати задоволення від процесу комунікації.

Комунікативна компетентність – система знань та умінь взаємодії з оточуючими людьми, розвиненість умінь професійного спілкування та роботи в групі.

Комунікативна функція етики роботи соціального працівника – функція, що служить засобом комунікації між фахівцями і їх клієнтами.

Комунікативні вміння – вид професійних умінь, що відображають рівень готовності до реалізації спілкування (вміння соціальної перцепції, вміння мовного й немовного контакту, вміння управляти своєю поведінкою).

Комунікативність – професійна здатність, характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції в співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування.

Комунікативна функція соціального працівника – забезпечує налагодження взаємодії особистості, соціальної групи, які виступають клієнтами державних і недержавних організацій, волонтерів, спонсорів, соціальних партнерів.

Консультування соціальне – особлива форма надання соціальної допомоги шляхом психологічного впливу на людину або малу групу в цілях

їх соціалізації, відновлення і оптимізації їх соціальних функцій, орієнтирів, вироблення соціальних норм спілкування. Напрями К.с.: медико-соціальне, психологічне, соціально-педагогічне, соціально-правове, соціально-управлінське, соціально-інноваційне та ін.

Контактність – здатність легко вступати в контакт з іншими людьми.

Концепція (також **Концепт**) (лат. conceptio – розуміння) – система наукових поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ; основна ідея будь-якої теорії.

Концепція педагогічна – система поглядів на процеси і явища в освіті, провідний замисел, який визначає стратегію дій під час здійснення реформ, програм, проєктів, планів.

Концепція акселеративного навчання – система поглядів на навчання, яка враховує логіку побудови наукового знання і дає змогу вчити швидко, якісно, радісно, з найменшими затратами ресурсів (сил, часу, коштів тощо).

Конфіденційність – нерозголошення спеціалістом інформації, довіреної йому клієнтом про себе особисто чи про іншу людину.

Конфлікт – актуалізоване протиріччя, зіткнення протилежно спрямованих інтересів, цілей, позицій, думок, поглядів суб'єктів взаємодії чи опонентів, а також зіткнення самих опонентів.

Кон'югація – поєднання комплексів, систем (за А.А. Богдановим); співробітництво, будь-яке інше спілкування, поєднання понять в ідеї, зустріч образів або прагнень в полі свідомості. Консенсус – згода, однотайність.

Кооперативне навчання – технологія навчання об'єднаних спільною метою учнів чи студентів у малих групах. За такої організації педагог керує роботою кожного опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність малої групи. Кооперативне навчання орієнтує учнів чи студентів (учнів) на взаємодію та співпрацю зі своїми ровесниками, уможливорює реалізацію природного прагнення кожної людини до спілкування, сприяє розвитку умінь працювати в команді, будуючи процес виконання колективного завдання ефективним шляхом.

Координуюча функція етики роботи соціального працівника – функція, що забезпечує співробітництво всіх учасників процесу надання соціальної допомоги клієнтові, засноване на довірі і взаємній допомозі.

Копінг-стратегія – підхід до реагування на проблеми, сукупність взаємопов'язаних дій, завдяки яким особа або сім'я прагнуть опанувати складні життєві обставини або знизити стрес, такими обставинами викликаний.

Корекція – виправлення, усунення, подолання недоліків чи послаблення порушення, вад психічного або фізичного розвитку; система соціально-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у розвитку та поведінці особистості.

Корекційний етап діяльності соціального педагога спрямований на подолання проблем, негативних особистісних рис, виявлених попереднім етапом, які спричиняють відхилення в поведінці неповнолітнього.

Корекційно-розвиткові послуги (допомога) – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на корекцію порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Коучинг – форма консультування, орієнтована на прояснення клієнтом власних цілей і успішного досягнення їх за рахунок внутрішніх ресурсів і джерел мотивації.

Креативна особистість – особистість, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність.

Креативність – здатність генерувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко розв'язувати проблемні ситуації.

Кредит – уніфікована одиниця вимірювання виконаної учнем, студентом навчальної роботи (навчального навантаження).

Кредитно-модульна система – модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні двох складових: модульної технології навчання та кредитів (залікових одиниць) і охоплює зміст, форми та засоби

навчального процесу, форми контролю якості знань та вмінь і навчальної діяльності учня чи студента.

Криза – закономірний етап розвитку, в основі якого лежить зустріч-конфлікт старого й нового.

Культура мовлення – уміння активно використовувати сучасну літературну мову з усіма багатими можливостями мовностильового розшарування, з притаманними літературній мові нормами.

Культура професійна спілкування – соціально значущий показник рівня знань, здібностей, здатність та вміння здійснювати свої взаємини з людьми, сприймати, розуміти, засвоювати зміст думок, почуттів, намагань розв'язування конкретних завдань у професійній діяльності.

Ліберальний стиль керівництва – стиль, який характеризується відсутністю стійкої педагогічної позиції; виявляється у невторчання, низькому рівні вимог, переважному використанні прохання й інформації як засобів впливу.

Ліквідація надзвичайної ситуації – проведення в зоні надзвичайної ситуації та прилеглих до неї районах силами і засобами єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру усіх видів рятувальних і невідкладних робіт, а також організація життєзабезпечення потерпілого населення та рятувальників.

Ліцей – загальноосвітній навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою.

Логічна помилка – порушення правил логіки в процесі міркування (підміна тези, коло в доведенні, хибна помилка, аргументація до особистості тощо).

Логічність мовлення – послідовне й несуперечливе висловлювання, що не викликає смислових непорозумінь.

Людина з обмеженими можливостями (людина з інвалідністю) – особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою або уродженими дефектами, що призводить до обмеження

життєдіяльності та викликає потребу в соціальній допомозі і захисті. У соціальній роботі більш коректним вважається термін “людина з обмеженими можливостями” (фізичними або психічними).

Люди з обмеженими можливостями – люди, які мають функціональні обмеження і не здатні до якої-небудь діяльності в результаті захворювання, відхилень або недоліків розвитку, нетипового стану здоров'я, а також внаслідок неадаптованості зовнішнього середовища до особливих потреб індивіда та негативних стереотипів, упереджень, що виділяють нетипових людей у соціокультурній системі.

Люди похилого віку – генерація осіб старшого віку, в якій у відповідності з класифікацією виділяють чотири підгрупи: власне похилого віку (55 – 64 роки), старі (65 – 74 роки), дуже старі (75 – 84 роки), престарілі (85 років і старші). У деяких випадках виділяють підгрупу довгожителів (понад 100 років).

Людський чинник – сукупність властивостей працівника як соціальної категорії (кваліфікація, мотиви поведінки, інтереси, свідомість, культура тощо). Термін вживається при зіставленні з технічними, економічними чинниками виробництва в зв'язку з вказівкою на необхідність обліку специфіки Л.ч., шляхів використання тощо.

Макросистема – відносно стабільна за формою і змістом сукупність мікро-, мезо-, та екзосистем, ціле на рівні субкультури чи культури, підтримувана системами вірувань, ідеологією.

Маргіналізація – процес утрати індивідом ознак належності до стабільного соціального інституту, прошарку, групи в рамках сформованих соціальних відносин, що призводить до перебування у проміжному стані між ними.

Медіація – процес, альтернативна технологія урегулювання спорів, метод залагодження конфліктів, вирішення спорів і примирення конфліктуючих сторін, що передбачає організацію та проведення їх переговорів за допомогою незалежного посередника.

Медитація – заглиблення свідомості в предмет, ідею, яке досягається шляхом паралельного зосередження на об'єкті медитації.

Медичні заклади – спеціальні заклади, що надають медичні послуги, в тому числі забезпечують соціально-медичну підтримку.

Мезосистема – система, що охоплює взаємозв'язки двох і більше сетингів, у яких особистість бере активну участь.

Менеджмент у соціальній роботі – управління, що здійснюється в особливій області соціальної діяльності – соціальній роботі, яка спрямована на надання допомоги, підтримки, захисту всіх людей, особливо так званих слабих верств і груп. Об'єкти управління в соціальному менеджменті – соціальні працівники, співробітники, вся система взаємовідносин, що склалася між людьми в процесі соціального захисту населення. Суб'єктами ж управління виступають керівники соціальних служб і органи управління, що формуються ними, наділені управлінськими функціями.

Ментор – це людина в організації (працівник чи волонтер з досвідом), яку волонтер самостійно обирає, щоб досягнути зростання, а отже, самостійно встановлює інтенсивність та напрям свого навчання. Завдання ментора – допомагати волонтеру тоді, коли він просить про допомогу. Він спілкується зі своїм підопічним тривалий час, початок і кінець їх спілкування не завжди чітко окреслені у часі.

Мета дидактичної системи – передбачувані результати її функціонування.

Мета соціальної роботи – задоволення потреб клієнтів. М.с.р. залежить від специфіки об'єкта (клієнтів, груп) і напрямів соціальної роботи. Метод (гр. *methodos* – шлях дослідження, спосіб пізнання) – система прийомів для досягнення поставленої мети.

Метод демонстрацій – ознайомлення учнів (студентів) із явищами, процесами, об'єктами в їхньому природному вигляді.

Метод проєктів – комплексний метод навчання, який дозволяє будувати навчальний процес, виходячи з інтересів учнів чи студентів (учнів),

що дає можливість учню виявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї навчальнопізнавальної діяльності, результатом якої є створення певного продукту чи явища.

Метод ілюстрацій передбачає показ предметів, процесів та явищ у їх символічному зображенні за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, малюнків, схем, репродукцій, плоских моделей тощо.

Метод конкретних ситуацій (кейс-метод) – це такий метод навчання, за якого студентам пропонується проаналізувати реальну життєву ситуацію. Опис цієї ситуації одночасно відображає не тільки якусь практичну проблему, але й актуалізує певний комплекс знань, які необхідно засвоїти під час вирішення проблеми.

Метод навчання – спосіб упорядкованої взаємодії вчителів та учнів, за допомогою якого вирішуються проблеми освіти, виховання і розвитку у процесі навчання; це упорядкована за певними принципами система цілеспрямованих послідовних дій суб'єктів навчання над свідомо визначеним предметом діяльності із застосуванням відповідних засобів, внаслідок чого отримують очікувані результати навчання.

Метод презентацій використовується для представлення досягнень або викладення матеріалу, що вимагає унаочнення у максимальному обсязі.

Метод прогресивної системи виконання покарання – сукупність юридичних, організаційних і виховних засобів, що забезпечують поетапне пом'якшення покарання засудженого у міру його виправлення, тобто стимуляцію законослухняної поведінки.

Методи соціальної роботи – сукупність прийомів та способів впливу на клієнта, соціальну групу, різноманітні організації для досягнення мети професійної діяльності, розв'язання соціальних проблем та вибір методів, зумовлений особливостями об'єкта, на якого спрямована діяльність соціального працівника, а також умовами соціального середовища. До м.с.р. входять такі групи: педагогічні (метод формування свідомості, методи стимулювання, метод педагогічної корекції, методи самовиховання);

психологічні (методи психодіагностики, методи психотерапії); соціологічні (контент-аналіз документів, інтерв'ю, опитування, біографічний метод).

Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності – це сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на учнів, що (порівняно з традиційними методами навчання) першою чергою спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію пізнавальної діяльності, формування творчих навичок та вмінь нестандартного розв'язання певних професійних проблем і вдосконалення навичок професійного спілкування.

Методи навчання – способи спільної діяльності педагога та учнів, спрямовані на досягнення ними освітніх цілей.

Методична розробка (або сценарій) – різновид проєкту, у якому відображена як мета і зміст дидактичного циклу, так і вся система дій педагога і учнів чи студентів. До кожної дії дається відповідний інструментарій, наводяться критерії і параметри оцінювання. У сценарії подається також весь комплект засобів контролю (тести). Це найбільш детальна форма проєкту.

Методичний івент-хол – мультифункціональний майданчик для проведення масштабних заходів будь-якого формату з великою площею та місткістю, може бути трансформований у будь-який захід: конференцію, презентацію тощо.

Меценатство – безкорислива діяльність окремих осіб з підтримки культурно-освітньої й мистецької сфери: закладів, установ, окремих акторів, художників, поетів, письменників, музикантів тощо.

Милосердя – діяльне (активне) співчуття і конкретно виражена доброта щодо нужденних, знедолених.

Милостиня – гроші або товари, що роздаються з благодійною метою бідним, потребуючим.

Мистецтва медійні – мистецтва, побудовані на медійних образах (тобто образах, створюваних засобами комунікації) відтворення дійсності

засобами преси, фотографії, радіо, грамзапису, кіно, телебачення, комп'ютерної графіки тощо.

Міграція населення – соціально-економічний і демографічний процес, що являє собою сукупність переміщень, що здійснюються людьми між країнами, районами, населеними пунктами. Виділяють епізодичну, маятникову, сезонну і безповоротну міграцію.

Міжвідомча взаємодія – взаємодія державних організацій, що представляють різні відомства (галузі державного управління й установи, які їх обслуговують).

Міждисциплінарна взаємодія – взаємодія групи фахівців різних спеціальностей, однодумців, об'єднаних спільними цілями. Зазвичай міждисциплінарна команда формується для ведення певного випадку, в якій спеціалісти/експерти з різних галузей знань працюють задля досягнення спільної мети.

Міждисциплінарна команда ведення випадку дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, – група спеціалістів із числа МДК громади, утворена наказом служби у справах дітей для розробки і реалізації індивідуального плану захисту конкретної дитини, яка перебуває в складних життєвих обставинах.

Міждисциплінарна команда спеціалістів територіальної громади із виявлення та захисту дітей, які перебувають в складних життєвих обставинах, – команда делегованих суб'єктами спеціалістів для забезпечення своєчасного виявлення дітей, котрі перебувають у складних життєвих обставинах, та здійснення заходів із їхнього захисту.

Мікросередовище соціальне – сукупність малих груп, контактних колективів і організацій, в які включається особистість в процесі соціального спілкування і діяльності. Знання М.с. клієнта – найважливіший чинник успішної соціальної діяльності.

Мікросистема – сукупність (патерн) діяльностей, ролей і міжособових взаємин особистості у певному сетингу.

Мікросоціум – існуюча на певній території спільність, що включає сім'ю, сусідів, однолітків, громадські та державні виховні організації тощо.

Мобінг – це діяння роботодавця або окремих працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження гідності та честі працівника, його професійної репутації у формі психологічного та економічного тиску, зокрема, зі застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно нього напруженої, ворожої, образливої атмосфери, зокрема, що змушує особу недооцінювати власну професійну придатність та зміни місця роботи.

Модель особистості спеціаліста – опис сукупності його якостей, який забезпечує успішне виконання задач, виникаючих в виробничій сфері, а також самонавчання і саморозвиток працівника.

Модель соціальної політики – умовна характеристика, загальна схема опису найважливіших елементів, що дає змогу порівнювати соціальну політику в різних країнах.

Моделювання – науковий метод дослідження різноманітних систем шляхом побудови моделей цих систем (які зберігають основні особливості предмета дослідження) й вивчення функціонування моделей з перенесенням одержаних даних на предмет дослідження; динамічна аналогія. Наукове моделювання є способом спрощення і схематизації дійсності, який полегшує процес пізнання. Модульна оцінка – сума балів (за 100-бальною шкалою) отриманих учнем, студентом в результатів виконання кваліфікаційних завдань під час модульного контролю, яка заноситься до відомості навчальної дисципліни за семестр.

Модуль – логічно завершена частина навчального матеріалу, яка обов'язково супроводжується контролем рівня знань й сформованості умінь та навичок студентів.

Модульна побудова навчального матеріалу – структурування навчального матеріалу на основі відокремлення в програмах дисциплін окремих змістових модулів.

Модульна реклама – оголошення, оформлені у вигляді текстових чи графічних модулів різного формату: від газетного розвороту до 1/64 газетної полоси і менше

Модульна технологія навчання – сучасна педагогічна технологія, що передбачає модульну (блочну) побудову навчального матеріалу та його засвоєння шляхом послідовного та ґрунтовного опрацювання навчальних модулів, мотивацію навчання на основі визначення цілей, значний обсяг самостійної навчально-пізнавальної діяльності учня чи студента та різноманітні форми діагностики рівня його знань та вмінь.

Модульний контроль – діагностика засвоєння учнем, студентом навчального матеріалу модуля та досягнення цілей відпрацювання модуля за допомогою фонду кваліфікаційних завдань; фонд кваліфікаційних завдань – це сукупність кваліфікаційних завдань, яка призначена для перевірки засвоєння змістовного модуля; кожне окреме кваліфікаційне завдання призначено для перевірки засвоєння окремого навчального елемента змістовного модуля та включає п'ять тестових завдань та ситуаційну (комплексну) задачу; різновид контрольних заходів, який проводиться з метою оцінки результатів навчання учнів чи студентів на визначених його етапах, а також для встановлення зворотного зв'язку між педагогом, його якістю викладання і рівнем знань і умінь учнів чи студентів.

Модульно-рейтингова система контролю навчальної успішності студентів – системне і систематичне оцінювання результатів дій студентів над завданнями до кожної теми навчальної дисципліни упродовж всього навчального року (поточний контроль) та оцінювання рівня засвоєння основних положень дисципліни на іспиті (підсумковий контроль).

„Мозковий штурм” – це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішення, який здійснюється шляхом вільного обговорення думки всіх учасників.

Молодіжні організації – соціально-педагогічні суспільні формування підлітків, молодих людей і дорослих, об'єднаних на добровільній основі для

сумісної діяльності з метою задоволення індивідуальних і соціальних потреб, які сприяють соціалізації особистості підлітка чи молодій людині.

Молодь – диференційована соціальна група, яка набуває рис соціальної спільноти та має специфічні соціально-психологічні, соціальні, культурні й інші особливості, в тому числі і способу життя, перебуває у процесі соціалізації, має свій соціальний вік, відповідно до потреб часу має бути творцем або зачинателем нової соціальної та культурної реальності.

Молодь – соціально-демографічна група, специфічні соціальні і психологічні межі якої зумовлені віковими особливостями молодих людей, процесом становлення їх духовного світу, специфікою становища в соціальній структурі суспільства. Звичайно до М. відносять людей у віці від 16 до 35 років.

Моніторинг – це комплексна система вивчення та аналізу динаміки змін освітніх показників якості освіти за певний період часу.

Моніторинг якості освіти – система послідовних і систематичних заходів, що здійснюються з метою виявлення та відстеження тенденцій у розвитку якості освіти в країні, на окремих територіях, у закладах освіти (інших суб'єктах освітньої діяльності), встановлення відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям, а також оцінювання ступеня, напрямку і причин відхилень від цілей.

Мораль – особлива форма суспільної свідомості й вид суспільних відносин; один з основних засобів регуляції дій людини в суспільстві за допомогою норм.

Моральна норма – усталена вимога до поведінки й діяльності соціальних працівників стосовно суб'єктів та об'єктів соціальної роботи. Моральні норми є основою етичного кодексу соціального працівника.

Моральна свідомість соціального працівника включає три компоненти: моральні знання, моральні переконання, моральна потреба.

Моральна потреба – найвища ступінь моральної свідомості соціального працівника, яка характеризується наявністю моральної потреби у дотриманні вимог професійної етики.

Моральні знання існують у формі відображення об'єктивного світу в свідомості людини через поняття, судження, теорії тощо.

Моральні переконання – основна моральна настанова, яка визначає мету і напрям вчинків людини, тверда впевненість у і чомусь, заснована на певній ідеї та світогляді.

Моральні правила – конкретні вимоги до поведінки і діяльності соціального працівника у процесі виконання його професійних обов'язків.

Моральні цінності – поняття етики, яке відображає значущість для індивіда проявів моралі як регулятора суспільно належної поведінки і є втіленням його суб'єктивного діяльно-зацікавленого ставлення до реалізації у житті моральних норм і принципів.

Мотиваційна функція етики роботи соціального працівника – функція, що служить засобом формування соціально і професійно схвалюваних мотивів діяльності.

Мотивація – спонукання, що викликають активність організму й визначають її спрямованість.

Мультимедійна журналістика – це процес інтеграції тексту, зображення, звуку, графіки, відео для створення журналістського продукту.

Навіювання – сугестія (навіювання) процес впливу на психічну сферу людини, пов'язана із зниженням свідомості і критичності при сприйнятті і реалізації навіюваного змісту, з відсутністю ціленаправленого активного його розуміння, розгорнутого логічного аналізу і оцінки у співвідношенні з минулим досвідом і теперішнім станом суб'єкта.

Навички соціальної роботи – соціальний працівник повинен вміти: а) з розумінням вислуховувати співрозмовника; б) виявляти інформацію і підбирати відповідні факти для складання соціальної історії клієнта і оцінки його ситуації; в) створювати і підтримувати професійні взаємовідносини по

наданню допомоги клієнтам; г) спостерігати і інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку і використовувати знання теорії особистості і методів діагностики; д) залучати клієнтів (окремих людей, групу, спільноту) до спроби вирішити їх проблеми і домагатися взаємної довіри; е) довірчо обговорювати складні для клієнта теми; ж) знаходити інноваційні рішення для забезпечення потреб клієнта; з) провести дослідження або інтерпретувати їх результати, аналізувати професійну літературу; і) виступати в ролі посередника і керівника переговорів між конфліктуючими сторонами; к) надавати послуги по здійсненню зв'язків між організаціями; л) доводити відомості про існуючі потреби до джерел фінансування, до громадськості, законодавців. До необхідних здібностей соціального працівника відноситься вміння ясно говорити і писати, навчати інших, надавати підтримку в кризових ситуаціях, слугувати моделлю рольової поведінки в професійних відносинах, інтерпретувати складні психічні явища, знаходити доступ до джерел, необхідних для надання допомоги іншим людям, критично оцінювати свою діяльність.

Навчальна дискусія – це метод, за допомогою якого здійснюється групове обговорення проблеми для встановлення істини шляхом зіставлення різних думок.

Навчальні задачі – це чітко сформульовані проблеми й умови їх розв'язання, в яких розмежовується відоме і невідоме. Тобто те, що слід віднайти шляхом здійснення певної послідовності дій.

Навчальний модуль у практиці організації навчання за умов України розглядається як: а) змістова одиниця вимірювання навчальної інформації; б) відносно цілісний комплекс навчальних елементів, що складаються з окремих чи інтегрованих дисциплін, або їх розділів, сукупності тем чи окремих питань.

Навчальний процес – сукупність двох взаємозалежних, але самостійних діяльностей: діяльності педагога і діяльності учня чи студента. Діяльність педагогів у навчальному процесі називають викладанням (рос. –

обучением), а діяльність учня чи студента – учінням, або навчанням (у вузькому розумінні), навчальною діяльністю.

Навчально-методичний комплекс дисципліни – комплект інформаційних матеріалів, як правило, у оболонках інтерактивних навчальних програм, що містять достатню кількість інформації у вигляді навчальних програм, навчальних планів, текстів лекції, методичного керівництва до практичних занять тощо.

Навчання – один з видів передачі досвіду суспільноісторичної практики, досвіду попередніх поколінь. Є чимось конкретним, на відміну від системи освіти як сукупності навчань.

Навчання на основі дебатів і дискусій – технологія, яка будується як цілеспрямований і впорядкований обмін ідеями, судженнями, думками в групі задля пошуку не так єдиної, як множинних істин, що постають як обґрунтовані погляди й позиції.

Навчання у співробітництві – спільне (поділене, розподілене) навчальне дослідження, у результаті якого студенти (учні) працюють разом, колективно конструюючи, продукуючи нові знання, а не відкриваючи об'єктивні реалії, споживаючи знання в уже готовому вигляді.

Нагляд соціальний – форма контролю державними органами і суспільними об'єднаннями збереження законності і правопорядку у країні, а також припинення порушень прав, свобод і законних інтересів громадян.

Напруга соціальна – стан групи, спільноти або суспільства, який характеризується назріванням конфліктів і дезорганізації, які знаходять прояв в різних формах соціального невдоволення і протесту, але які не досягли стану інституціонального конфлікту.

Наратив – історія, яка організує розвиток сюжету від початку до кінця розповіді чи фільму. Наратив уводить в масову свідомість ту чи іншу картину світу. Це напрацьована модель для опису та систематизації матеріалу/реальності, яка структурує дійсність. Різними типами наративів можна вважати жарт, новину, казку, сповідь, повчальну історію тощо.

Наркоманія – хворобливий психічний стан, зумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок зловживання наркотичними засобами, що віднесені до таких конвенціями ООН чи Комітетом з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я України, і який характеризується психічною або фізичною залежністю від них.

Насильство – дії однієї чи декількох осіб стосовно іншої людини, які порушують громадські її права та свободи або які призводять до фізичного, психічного чи морального страждання.

Насильство в сім'ї (родинне насильство) – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру одного члена сім'ї по відношенню до інших, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи членів сім'ї як людини і громадянина і наносять йому моральну шкоду чи фізичні, психічні травми.

Неблагополучна сім'я – тип сім'ї з несприятливими умовами функціонування. До даної категорії відносяться сім'ї: з низьким матеріальним достатком; які ведуть асоціальний спосіб життя; у яких порушені батьківсько-дитячі взаємини і взаємини між батьками (конфлікти, бійки, насильство, байдужість тощо).

Невербальне спілкування – спілкування, що здійснюється немовними засобами.

Недієздатність – наслідок дефекту чи обмежена можливість конкретної людини, що перешкоджає чи обмежує виконання нею певної нормативної ролі, виходячи з вікових, статевих чи соціальних факторів.

Неповнолітній – згідно чинного законодавства України, неповнолітніми вважаються особи, які не досягли 18-річного віку.

Непрофесійний рівень соціальної роботи передбачає залучення волонтерів до у до участі у реалізації завдань соціальної роботи. В Україні виділяють такі основні групи волонтерів: волонтери-підлітки, волонтери – майбутні фахівці, волонтери-професіонали та волонтери – батьки, діти яких мають проблеми у процесі соціалізації.

Неформальне спілкування – різноманітні особистісні контакти за межами офіційних стосунків.

Неформальне об'єднання – добровільне самодільне громадське формування з особистісним характером спілкування, нечітко окресленою метою групової діяльності, яке діє в інтересах своїх членів незалежно від мети та характеру об'єднання.

Нові інформаційні технології – сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передавання інформації за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних комунікацій.

Нові медіа – термін, який в кінці ХХ ст. стали застосовувати до інтерактивних електронних видань і нових форм комунікації виробників контенту з споживачами для позначення відмінностей від традиційних медіа (наприклад, газет), цим терміном позначають процес розвитку цифрових, мережевих технологій і комунікацій.

Норма – зазначене установлення, визнаний обов'язком порядок, устрій чого-небудь.

Нормативи соціальні – науково обґрунтована характеристика оптимального стану соціального процесу (або однієї з його сторін), отримана на основі обліку об'єктивних закономірностей соціального розвитку. Диференціюються залежно від конкретних національних, природних, соціально-демографічних особливостей, а також за сферами життєдіяльності людини (праця, соціально-політичне життя, культура, побут, міжособистісні відносини). На відміну від сфери праці, культури, побуту, визначення нормативів в інших сферах утруднюється. Тому в практиці планування використовується поняття соціального орієнтира.

Об'єкт педагогічної діяльності – те, на що спрямовані дії педагога.

Об'єкт і суб'єкт (лат. *objectum* – предмет і *subjectum* – підмет). О. соціологічного дослідження є певна соціальна реальність, яка підлягає дослідженню згідно цілей дослідження і предмета аналізу, які сформульовані в його програмі. Суб'єктом є дослідник або дослідницький колектив.

Обмежувальний припис стосовно кривдника – встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи.

Об'єктами соціальної роботи є окремі особи чи соціальні групи, які потребують допомоги та підтримки в процесі їх соціалізації. Об'єктом соціальної роботи у широкому розумінні є всі громадяни, так як будь-яка людина потребує інтеграції у суспільство, відповідних умов для розвитку та задоволення життєвих потреб.

Об'єктивність – усунення від суб'єктивізму і власних емоцій у процесі оцінювання особистості клієнта та його проблем, визначення доцільності надання йому допомоги і прийняття рішення, що не суперечить інтересам інших людей.

Обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої діяльності чи організації освітнього процесу.

Обов'язок – категорія етики, моральні обов'язки людини, які виконуються зі спонукань совісті.

Обслуговування соціальне – діяльність соціальних служб по соціальній підтримці, наданню соціально-побутових, соціально-медичних, психолого-педагогічних, соціально-правових послуг і матеріальної допомоги, проведенню соціальної адаптації і реабілітації громадян, які знаходяться у важкій життєвій ситуації. Види О.с.: стаціонарне, нестаціонарне, напівстаціонарне, за місцем проживання, термінове.

Обслуговування за місцем проживання – діяльність спеціалістів та волонтерів по задоволенню широкого спектру соціальних потреб населення даної місцевості (освіта, охорона здоров'я, соціальні послуги, юридична допомога і т.д.). Термін часто використовується для визначення діяльності громадських об'єднань та церкви по поліпшенню організації життя на своїй території.

Обслуговування соціальне індивідуальне – вид соціального обслуговування і система відповідних структур місцевих органів влади, діяльність яких направлена на допомогу кожній конкретній людині, шляхом надання адресної матеріальної, психологічної і соціальної підтримки.

Омбудсмен – посадова особа, яка забезпечує дотримання прав людини, захист законних інтересів окремих осіб чи груп громадян органами виконавчої влади.

Опіка (піклування) – особлива форма державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків.

Оптимістичне прогнозування – прогнозування розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній.

Оптимізуюча функція етики роботи соціального працівника – функція, що сприяє підвищенню ефективності і якості соціально-педагогічної діяльності, підвищенню статусу професії в суспільстві, рівня його моральності.

Організаторська функція соціального працівника – передбачає організацію соціальної роботи з клієнтом, групою, громадою, створює умови для продуктивної спільної діяльності, організовує дозвілля, розробляє програми включення клієнтів у трудову діяльність за можливими чи вибраними видами, залучаючи до здійснення цієї діяльності установи, організації, підприємства.

Організаційна функція етики роботи соціального працівника – функція, що служить поліпшенню організації соціально-педагогічної діяльності, вимагаючи від учасників процесу діяльності творчого виконання своїх обов'язків.

Освіта – певна сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, певної практичної підготовки, що досягаються в навчально-виховному процесі.

Освітні ресурси – засоби навчання, що використовуються або розробляються самостійно педагогічними працівниками на електронних, паперових та інших носіях.

Освітнє середовище – система впливів та умов формування особистості, можливостей для її саморозвитку, яке містить довкілля. Локальне освітнє середовище – функціональне і просторове об'єднання суб'єктів освіти, які мають тісні різнопланові групові взаємини, тобто освітнє середовище якогось конкретного навчального закладу. Освітнє мікросередовище – середовище, яке організовує кожен педагог для свого професійного функціонування. Локальне освітнє середовище містить як елементи освітні мікросередовища. Особистісно орієнтоване освітнє середовище – таке середовище, коли на перше місце виходять інтереси особистості того, хто вчиться, його особистісний розвиток.

Освітній рівень вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для здобуття кваліфікації, яка відповідає певному освітньо-кваліфікаційному рівню.

Освітній проект – це форма організації занять, що передбачає комплексний характер діяльності всіх його учасників, отримання освітньої продукції за певний проміжок часу – від одного заняття до декількох місяців.

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей.

Освітня діяльність – діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті.

Освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання.

Освітня програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів вивчення, дисциплін, індивідуальних завдань, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання.

Особа з інвалідністю – особа зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати її повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими.

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Особисті права і свободи – можливості людини, необхідні для її фізичного існування, задоволення її біологічних та матеріальних потреб, а також для збереження, прояву, розвитку та захисту морально-психологічної індивідуальності людини, її світогляду і духовності.

Особистість – 1) стійка система соціально значущих меж, які характеризують індивіда як члена суспільства, спільноти, групи; 2) індивідуальний носій цих меж як вільний і відповідальний суб'єкт свідомої вольової діяльності. Соціологічний аналіз О. передбачає виділення в ній соціально-типових, необхідних для виконання суспільних функцій, характерологічних, етичних якостей, знань і умінь, ціннісних орієнтацій і соціальних установок, переважаючих мотивів діяльності.

Охоронно-захисна функція соціального працівника – використання ним наявного арсеналу правових норм для захисту прав та інтересів окремих людей, груп, спільноти, інформування клієнтів як про вітчизняні закони й законодавчі акти, так і про міжнародні документи щодо захисту прав людини.

Охоронно-захисна функція – соціальний працівник використовує наявний арсенал правових норм для захисту прав та інтересів окремих людей, груп, спільноти, інформує клієнтів як про вітчизняні закони й

законодавчі акти, так і про міжнародні документи щодо захисту прав людини.

Оцінка у навчанні відбиває результати контролю і є інтерпретацією і формалізацією результатів оцінювання.

Оцінювання навчальної діяльності – це встановлення рівня відповідності реальних результатів навчання еталонним.

Оцінююча функція етики роботи соціального працівника – функція, що дає можливість оцінювати з погляду відповідності моральним нормам і принципам поведінку і дії, мету і задачі учасників процесу, їх прагнення і наміри, обрані ними засоби досягнення мети і кінцевих результатів.

Паблік рілейшнз – сфера дій різних урядових та інших організацій для досягнення взаєморозуміння з громадськістю. Паблік рілейшнз займається розробкою сучасних комунікативних технологій, тобто спеціальних механізмів для спілкування, обміну думками та взаєморозуміння.

Паліативна допомога – це вид медичної допомоги, основним завданням якої є полегшення симптомів і зменшення страждань від невиліковної хвороби.

Паніка масова – жах, що охоплює натовп в екстремальних ситуаціях, масовий страх перед реальною або уявною небезпекою, що збільшується за механізмом циклічності психічного зараження; блокує здатність до раціональної оцінки ситуації, здійснення необхідних вольових дій. Виникає в загрозовій та малоінформаційній ситуації.

Пансіон – структурний підрозділ закладу освіти, що забезпечує проживання та утримання учнів відповідно до законодавства.

Парасоціальність – явище уявленої безпосередньої взаємодії, що виникає між медіаперсонажем і його аудиторією; парасоціальні стосунки складаються із героями медійних творів, ведучими телепередач, знаменитостями тощо в результаті повторюваних контактів глядача із медіапродукцією.

Партнерство – відносини між соціальним робітником і клієнтом, коли останній може впливати на прийняття рішення про те, якої саме допомоги він / вона потребує.

Партнерство соціальне – юридично оформлений спосіб соціальної взаємодії найманих робітників, роботодавців і держави з метою гармонізації економічних інтересів усіх суб'єктів трудових відносин, знаходження цивілізованих форм розв'язання трудових і соціальних конфліктів.

Пастка бідності – ситуація, при якій людина, яка отримує допомогу, підробляючи, втрачає еквівалентну або навіть і більшу суму при нарахуванні допомоги, для яких встановлено врахування рівня прибутку, що фактично веде до погіршення матеріального стану людини.

Патерналізм – 1. Заступництво, “батьківська влада” індивіда або групи над іншими індивідами або групами, які вважаються слабими. 2. Тип керівництва, при якому керівники забезпечують задоволення потреб підлеглих в обмін за їх лояльність і слухняність.

Патронаж – вид соціального обслуговування, переважно на дому, індивідуальних клієнтів і груп ризику, який полягає в постійному соціальному нагляді, регулярному відвідуванні їх житла соціальними (і іншими) працівниками, наданні ним необхідної економічної, матеріально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги тощо.

Патронаж соціальний – вид соціального обслуговування (переважно за місцем проживання) індивідуальних клієнтів і груп ризику, який полягає у постійному соціальному нагляді, регулярному відвідуванні їх житла соціальними та іншими працівниками, наданні їм необхідної економічної, матеріально-побутової, лікувально-профілактичної допомоги.

Патронаж соціальний – особлива форма захисту прав особистості, майна недієздатних та інших громадян у випадках, передбачених законом.

Патронаж медичний полягає у проведенні медичними працівниками профілактичних, оздоровчих і санітарно-освітніх заходів за місцем

проживання; застосовується в роботі жіночих і дитячих консультацій, а також туберкульозних, психоневрологічних диспансерів та інших установ.

Патронат над дитиною – тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин.

Педагог – особа, котра веде практичну роботу у вихованні, освіті й навчанні підростаючого покоління, має спеціальну підготовку в цій галузі.

Педагогічна діяльність – вид професійної діяльності, змістом якої є навчання, виховання, освіта, розвиток тих, хто навчається... Однією з найважливіших характеристик педагогічної діяльності є її спільний характер: вона обов'язково припускає педагога і того, кого він вчить, виховує, розвиває. Її сутність – у переході діяльності «для себе» у діяльність «для інших». У цій діяльності поєднуються самореалізація педагога та його цілеспрямована участь в зміні того, хто навчається (рівня його навченості, вихованості, розвитку, освіченості).

Педагогічна діяльність – інтелектуальна, творча діяльність педагогічного (науково-педагогічного) працівника або самозайнятої особи у формальній та/або неформальній освіті, спрямована на навчання, виховання та розвиток особистості, її загальнокультурних, громадянських та/або професійних компетентностей.

Педагогічна ергономіка – галузь сучасної педагогіки, котра займається комплексним вивченням і проектуванням діяльності педагога та учня чи студента в системі «педагог – студент (учень) – навчальне середовище» з метою забезпечення її ефективності.

Педагогічна майстерність – комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на його рефлексивній основі.

Педагогічна майстерність – досконале, творче виконання педагогами своїх професійних функцій на рівні мистецтва, в результаті чого створюються

оптимальні соціально-психологічні умови для становлення особистості вихованця, забезпечення його інтелектуального та морально-духовного розвитку.

Педагогічна позиція – стійка усвідомлена система ставлення педагога до своєї професії, об'єктів професійної діяльності.

Педагогічна ситуація – фрагмент педагогічної діяльності, який містить суперечності між досягнутими і бажаними рівнями вихованості учнів і колективу, що їх враховує вчитель у виборі способів впливу для стимулювання розвитку особистості.

Педагогічна технологія – систематичне і послідовне втілення на практиці попередньо спроектованого навчально-виховного процесу. Це проект певної педагогічної системи, реалізований на практиці, це точне відтворення педагогічних дій, що гарантують успіх. Поняття "педагогічна технологія" ширше, ніж поняття "технологія навчання" і "технологія виховання".

Педагогічний досвід – практика педагогічної діяльності людини і її результат.

Педагогічний імідж – професійний образ, який створює вчитель відповідно до його уявлень про зовнішній вигляд, поведінку і характер діяльності у заданій ситуації.

Педагогічний конфлікт – спонтанно виникаюче або спеціально створюване загострення взаємин, зіткнення протилежних інтересів, поглядів.

Педагогічний оптимізм – довір'я силам учнів, підтримка їхньої ініціативи і самостійності.

Педагогічний паліатив – тимчасова поступка педагога, яка полягає в його вмінні «не бачити», «не помічати» порушень соціальних норм і створювати умови для унеможливлення їх у майбутньому, знаходити позитивне і в найнезначніших результатах діяльності дитини, бути терпеливим, ставити в центр уваги розвиток дітей.

Педагогічний такт – почуття міри в застосуванні педагогічного впливу на учнів, коли оптимально враховуються умови ситуації і її соціальні та педагогічні наслідки.

Пенітенціарна система – система установ здійснення кримінального покарання: заклади, де відбувають покарання засуджені до позбавлення волі.

Пенітенціарні заклади – це спеціальні державні установи, що виконують функції покарання за кримінальні злочини, а також функції виправлення та перевиховання засуджених.

Пенсіонер – людина, що отримує пенсійне забезпечення з суспільних фондів за віком, втратою працездатності або годувальника, за вислугу років. Призначають пенсії, визначають їх розмір, а також контролюють правильність їх виплати органи соціального захисту населення. Джерела виплати пенсій – Пенсійний фонд і державний бюджет. Соціальна робота з пенсіонерами повинна будуватися з урахуванням специфіки і соціальних інтересів різних груп населення, включати заходи по соціально-побутовій і психологічній адаптації П. до різних життєвих ситуацій, по медико-соціальній реабілітації, соціальному обслуговуванню і забезпеченню.

Перевиховання – двосторонній виховний процес, спрямований на подолання негативних рис характеру і виявів у поведінці важковиховуваного; відновлення соціальних зв'язків.

Переконання – уявлення, знання, ідеї, які стали мотивами поведінки людини і визначають її ставлення до дійсності.

Переконування – спосіб комунікативного впливу.

Підготовлене середовище – створене педагогом середовище, яке містить стимули для саморозвитку, самонавчання і самовиховання дитини.

Підручник – вид навчальної літератури, що містить систематизований виклад навчального матеріалу та завдання для досягнення певних результатів навчання відповідно до модельної та/або навчальної програми (для повної загальної середньої освіти), складовою якого є інтерактивний електронний

додаток, вимоги до якого встановлює центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Підтримка соціальна – система заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг; система заходів, спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей.

Підходи в соціальній роботі – 1. Індивідуальна психотерапія, центральним моментом якої є здатність у кожному конкретному випадку зробити оцінку, визначити соціальний діагноз і взяти його за основу при виборі методу допомоги. 2. Діагностичний підхід. Для нього характерний акцент на встановлення точного діагнозу з наступним лікуванням. 3. Функціональний підхід, основою якого є бажання змін у клієнта, його здатність до сприйняття допомоги. 4. Соціально-психологічний підхід, який повинен будуватися на ряді принципів: соціальний працівник повинен приймати свого клієнта таким, яким він є, і проявляти до нього інтерес та повагу; у центрі уваги повинні бути потреби клієнта; розуміння клієнта повинно бути науково обґрунтованим та об'єктивним; соціальний працівник повинен поважати право клієнта на прийняття власного рішення.

Пізнавальна компетентність – інформаційні компетенції, які відображають систему знань та вмінь пізнавальної діяльності; розвиненість умінь цілепокладання, самостійної навчально-пізнавальної діяльності, самооцінки.

Піклування – увага, участь, співчуття, милосердя; надання будь-кому притулку. II. як соціальний інститут пов'язує з початком християнства і будівництва церковних будівель і монастирів на Русі, отримало розвиток у подальшому періоді. Тісно пов'язане з добродійністю.

Піклування – правова форма захисту особистісних і майнових прав та інтересів громадян, що встановлюється над неповнолітніми у віці від 15 до 18 років.

Поведінка девіантна – поведінка індивіда або групи осіб, що суперечить загальноприйнятим соціальним нормам та наносить або з великою вірогідністю може нанести шкоду їм самим та (або) іншим людям і суспільству в цілому. Девіантними можна вважати різні види (прояви) делінквентної, адиктивної та деструктивної поведінки, що обмежуються загально визнаними нормами права або моралі та вважаються неприйнятними для більшості суспільства.

Поведінка делінквентна – вид девіантної поведінки, що виражається у скоєнні індивідом правопорушень або інших суспільно небезпечних дій, за які передбачена відповідальність.

Поведінка деструктивна – поведінка індивіда, спрямована на нанесення шкоди собі та (або) оточуючим, або така, що закономірно призводить до шкідливих наслідків.

Показники соціальні – якісні і кількісні характеристики властивостей і станів соціальних об'єктів і процесів. Розрізняють демографічні, економічні, соціально-структурні тощо.

Політика соціальна – діяльність держави та її інститутів, органів місцевого самоврядування, закладів різних форм власності, об'єднань, асоціацій, вітчизняних та зарубіжних громадських і релігійних організацій, громадян щодо розвитку та управління соціальною сферою суспільства. Метою П.с. є створення умов для задоволення соціальних потреб та інтересів людей, підтримки, захисту, корекції та реабілітації окремих громадян і соціальних груп.

Постпенітенціарна ресоціалізація (соціалізація) – система заходів, спрямованих на: переконання засуджених в об'єктивній необхідності правомірної поведінки на волі і надання їм допомоги в побутовому і трудовому влаштуванні; організацію контролю за їх поведінкою, аж до застосування адміністративних і кримінально-правових заходів примусу з метою недопущення становлення їх на шлях вчинення повторних злочинів.

Правопорушення – вид чи діяльність, який порушує соціальні і моральні норми суспільства, за який передбачається відповідальність згідно чинного законодавства або перед громадою.

Практика соціальної роботи – використання знань і навичок соціальної роботи для надання соціальних послуг людині, групі. П.с.р. включає в себе соціальну допомогу, соціальну терапію, соціальну реабілітацію, страхування, посередництво тощо.

Превентивна функція етики роботи соціального працівника – охороняє, застерігає соціального педагога від вчинків і дій, що наносять шкоду клієнтові і суспільству.

Предметно-практична компетентність – компетенції, що включають систему фундаментальних знань класичних наук, соціально-економічних законів та теорій, сутності, структури і тенденцій розвитку економічних систем; методів економічного аналізу господарських процесів на мікро- та макрорівнях, методів прийняття рішень; операційних знань, умінь та навичок щодо виконання функціональних обов'язків.

Представництво інтересів – процес захисту прав, реалізації інтересів індивідів, груп людей уповноваженими особами з метою отримання ними доступу до послуг установ, на які вони мають право, але не можуть отримати.

Прийомна сім'я – сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання. Діти не втрачають свій статус сиріт чи позбавлених батьківського піклування. Утримання дітей здійснюється за рахунок місцевого бюджету.

Принципи – максимально широкі за обсягом твердження, в яких фіксується предмет науки, її теорія і методи. П. є вихідними положеннями певного вчення, теорії. П. не придумані людьми довільно, а виведені на основі адекватного відображення природи, суспільства, мислення.

Принципи спілкування – вихідні положення, що впливають із закономірностей та визначають загальне спрямування процесу спілкування в

процесі професійної діяльності, основні вимоги до його змісту, методики та організації.

Принципи соціальної роботи – являють певну систему, до складу якої можна віднести: соціально-політичні, психолого-педагогічні, організаційні, специфічні (законність і забезпечення прав людини, комплексність і системність, гуманність, клієнтоцентризм, незалежність, відкритість, доступність соціальних послуг для всіх, індивідуальність, диференційність та системність, відповідальність за дотримання правил і норм у стосунках з клієнтом, толерантність, добровільність у прийнятті допомоги.

Прогностична функція етики роботи соціального працівника – дозволяє прогнозувати дії і поведінку окремих соціальних педагогів і їхніх колективів, їхній етичний розвиток.

Програма соціальна – сукупність заходів (дій), необхідних для реалізації соціального проекту або плану; документ, що визначає зміст і послідовність дій, спрямованих на розв'язання конкретних соціальних проблем.

Проект – спеціально організований педагогом і виконаний учнем /учнем, студентом (або творчою групою) творчий інтелектуальний продукт, який передбачає реалізацію комплексу дій, виконавець яких самостійно обирає алгоритм та засоби розв'язування поставленого завдання, несе відповідальність за свій вибір і результат праці.

Проектна технологія – самостійна (індивідуальна, групова) діяльність учнів, яка полягає в добровільному виборі, дослідницькому, творчому вивченні або розв'язанні значимої в теоретичному, практичному, пізнавальному планах проблеми на основі самостійного визначення завдань, етапів дослідження, їх реалізації й оформлення результатів.

Професійна деформація особистості – зміна сприйняття, стереотипів особистості, способів спілкування, поведінки, а так само характеру, що виникає під дією тривалого виконання професійної діяльності.

Професійна етика – система закономірностей, що регулює поведінку в процесі праці представників різних професій.

Професійна комунікація – комунікація в межах професійно-виробничих ситуацій між фахівцями певної галузі людської діяльності.

Професійна орієнтація – науково-практична система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення. П.о. містить повідомлення молоді знань про різні професії, їхні особливості, виховання інтересу до певної професії чи групи професій з урахуванням особистих нахилів. Структурно П.о. поділяється на три основні елементи: професійну інформацію, професійну консультацію і початковий профвідбір.

Професійна придатність – відповідність індивідуальних рис професіонала вимогам, які висуває певна професія до рівня розвитку цих рис. Професійне спілкування – творчий процес обміну повідомленнями, організації взаєморозуміння, досягнення оптимальної взаємодії, взаємопізнання в різних видах діяльності учасників професійно спрямованої комунікації.

Професіограма – перелік і опис загальнотрудових і спеціальних умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної професійної діяльності.

Професіонал – спеціаліст, який має необхідну кваліфікацію (знання та вміння) для реалізації певної діяльності відповідно до прийнятих норм.

Професійний рівень соціальної роботи реалізують спеціально підготовлені люди – соціальні працівники. Сьогодні жодна розвинена держава не може обійтися без соціальних працівників, що пройшли підготовку в університетах і спеціальних навчальних закладах.

Професія (від лат. *professio* – спеціальність, офіційно визначене заняття) – рід трудової діяльності.

Поведінка адиктивна – поведінка особи, спрямована на задоволення невтримного і невгамовного потягу до певних видів активності, що надають людині задоволення, дозволяють відчути особливе переживання або змінити

психічний стан, проте наносять шкоду її фізичному або психічному здоров'ю, діяльності та взаємовідносинам.

Поведінка асоціальна – поведінка людини, що не співпадає із загальноприйнятими в даному суспільстві соціальними нормами, традиціями.

Поведінка аутодиструктивна – потреба особистості в саморуйнуванні.

Поведінка девіантна – поведінка індивіда чи групи осіб, що не відповідає суспільним нормам та наносить шкоду особисто людині, оточуючим, суспільству взагалі.

Поведінка делінквентна – поведінка індивіда, що порушує норми громадського правопорядку, загрожує благополуччю інших людей або суспільству взагалі та може бути правомірно покараною.

Поведінка соціальна – форма активності людини в суспільстві й соціальних групах, спрямована на підтримку й розвиток цього суспільства груп і самої особистості.

Поведінка суїцидальна – поведінка, умотивована усвідомленим бажанням убити себе з метою позбутися психічного чи фізичного болю.

Посередницька функція соціального працівника – функція, що реалізується завдяки діяльності соціального працівника, котрий здійснює зв'язки між клієнтом, групою і громадою та різними організаціями, установами, фондами, різними соціальними структурами.

Послуги соціальні – дії або діяльність когось на користь іншої особи; дії державних або неурядових організацій, фахівців, спрямовані на задоволення потреб і забезпечення прав, вирішення проблем, попередження або подолання складних життєвих обставин окремих осіб чи соціальних груп.

Початковий етап спілкування – етап професійно-педагогічного спілкування, мета якого – налагодження емоційного й ділового контакту в педагогічній взаємодії.

Пояснення – монологічна форма викладу змісту навчального матеріалу, словесне тлумачення закономірностей, істотних зв'язків об'єкта, що вивчається, окремих понять, явищ.

Права дитини – гарантовані державою можливості задоволення потреб дитини, що дозволяє їй розвиватися відповідно до віку та індивідуальних задатків.

Права людини – сукупність узаконених норм і правил, які встановлюються й охороняються міжнародним правом і конкретною державною владою та регулюють стосунки людей у суспільстві.

Правопорушення – будь-яке невиконання не тільки моральних, але й правових норм, вимог закону про належну поведінку. За характером та ступенем суспільної небезпеки діяння поділяються на злочини, адміністративні та цивільно-правові делікти, дисциплінарні проступки.

Практичне заняття – це організаційна форма навчального заняття, що формує практичні вміння і навички шляхом виконання практичних завдань.

Проблема соціальна – складне теоретичне або практичне питання, яке вимагає вивчення та вирішення; ситуація, яка характеризується нестачею засобів для досягнення певної мети; усвідомлення суб'єктом неможливості вирішити труднощі та протиріччя, які виникли в певній ситуації, засобами наявних знань і досвіду.

Проблемна лекція – лекція, у процесі якої включення мислення студентів здійснюється викладачем за допомогою створення проблемних ситуацій.

Проблемна ситуація у навчанні – це пізнавальна трудність, для подолання якої студенти мають здобути нові знання або докласти інтелектуальних зусиль. Проблемна ситуація, що усвідомлюється та приймається студентами до розв'язання, перетворюється у проблему. Проблема, у якій зазначено параметри та умови розв'язання, переходить у проблемну задачу чи проблемне завдання.

Проблемне навчання – такий спосіб його організації, під час якого той, хто навчається отримує нові знання в результаті активної самостійної або частково самостійної (за участю викладача) мисленнєвої діяльності і який передбачає використання специфічних методичних прийомів (створення проблемних ситуацій, постановку навчальних проблем в умовах проблемної ситуації, керівництво пізнавальною діяльністю тих, хто вчиться у процесі вирішення проблем).

Проблемне навчання – це така організація процесу навчання, сутність якої полягає в утворенні в навчальному процесі проблемних ситуацій, вирішенні та вирішенні студентами проблем.

Проблемний виклад навчального матеріалу – діяльність лектора, спрямована на створення проблемних ситуацій, постановку навчальних проблем і керівництво самостійною пізнавальною діяльністю тих, хто навчається у процесі формулювання або вирішення проблем (або в обох цих компонентах).

Проблемні питання – питання, відповіді на які не містяться ні в попередніх знаннях учнів, ні в наявній інформації, що пред'являється, і які викликають у них інтелектуальні ускладнення.

Проектування педагогічного процесу – цілеспрямоване творче попереднє визначення і конструювання програми спільної діяльності суб'єктів та її подальшої реалізації, яка спрямована на забезпечення особистісно-розвивального підходу.

Приймальник-розподільник для дітей – спеціальна установа органів внутрішніх справ, призначена для тимчасового утримання певних категорій дітей віком від 11 до 18 років з метою недопущення з їх боку правопорушень, здійснення серед них профілактичної та виховної роботи, виявлення причин і умов, які сприяють злочинності у підлітковому середовищі.

Прийом педагогічного впливу – спосіб організації певної педагогічної ситуації, що викликає нові почуття і думки в учнів, які спонукають їх до само зміни.

Принципи педагогічного такту – основні вихідні положення тактовної поведінки педагога.

Притулок для дітей – заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування у ньому дітей віком від 3 до 18 років.

Прогностична функція соціального працівника – передбачає участь спеціаліста у прогнозуванні і проектуванні процесу життєдіяльності конкретної особи, групи людей, громади.

Проступок – це протиправні дії, що регулюються нормами адміністративного, цивільного, трудового та іншими галузями права, головним чином малозначні правопорушення, які не становлять великої суспільної небезпеки. Види проступків неповнолітніх: агресивно-насильницька поведінка (кривдження інших, бійки, лихослів'я тощо); корислива поведінка (здирництво, дрібні крадіжки, викрадання автотранспорту тощо); бродяжництво.

Профілактика – складна, об'єктивно обумовлена система керованої діяльності, що закономірно склалася на конкретному історичному етапі суспільного життя і яка забезпечує науково-теоретичну і практичну реалізацію заходів, спрямованих на попередження асоціальної поведінки осіб.

Профілактика соціальна – діяльність, спрямована на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню негативних соціальних явищ і їх небезпечним наслідкам.

Психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Психолого-педагогічна профілактика – це система

попереджувальних заходів, які пов'язані з усуненням причин, факторів і умов, що викликають ті чи інші недоліки у розвитку дітей.

Психолого-педагогічні послуги – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями.

Психолого-педагогічний супровід – комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку.

Психотерапія – це надання психологічної допомоги людям при всіляких психологічних труднощах.

Ранг соціальний – становище, яке займає індивід в ієрархії тієї чи іншої соціальної системи, яке формально визнане, гарантує йому певні права і обов'язки.

Раціоналізуюча функція етики роботи соціального працівника – полегшує соціальному працівникові вибір цілей, методів і засобів впливу, вибір найбільш ефективної і прийнятної з погляду професійної моралі рішення.

Реабілітація – комплекс медичних, психологічних, педагогічних, професійних, юридичних заходів, спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених або втрачених індивідом суспільних зв'язків і відносин внаслідок змін стану здоров'я, соціального статусу, втрати близьких людей, навичок навчальної діяльності, соціальної дезадаптації та ін., які супроводжуються стійкими розладами функцій організму (інвалідністю), захворюванням на алкоголізм, наркозалежністю, втратою соціального статусу, роботи, житла, близьких людей і тяжкими переживаннями таких втрат, скоєнням злочинів тощо.

Реабілітація осіб з інвалідністю – усунення або компенсація наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи

підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, фізичного благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної і матеріальної незалежності.

Реабілітація соціальна – відновлення основних соціальних функцій особистості, соціальної групи, суспільного інституту, їх соціальної ролі як суб'єктів основних сфер життя суспільства. Р.с. у змістовному плані, по суті, включає у концентрованому вигляді всі аспекти реабілітації.

Регламентуюча функція етики роботи соціального працівника – функція, що направляє й обумовлює вибір соціальним працівником або соціальною службою цілей, методів і засобів надання допомоги клієнтові.

Регресія поведінки – різновид психологічного захисту шляхом повернення до більш ранніх та менш складних типів поведінки, уникання труднощів в реальній ситуації (можлива мотиваційна, цільова, операціональна регресія).

Регулятивна функція етики роботи соціального працівника – функція, що впливає з потреби регулювати поведінку і дії соціального педагога в різних формальних і неформальних ситуаціях для того, щоб вони гармонійно вписувалися в діяльність усієї професійної групи і відповідали сутності професії.

Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг – автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, використання, знеособлення і знищення визначених законом даних про надавачів та отримувачів соціальних послуг.

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Результат педагогічної діяльності – реальні зміни особистості учня у процесі педагогічної взаємодії.

Реінтеграція – процес повернення людини в суспільство в ролі активного та незалежного члена соціального життя, що передбачає компенсацію втрат соціальних зв'язків, досягнення нею відповідного рівня емоційного стану тощо.

Ресоціалізація – це процес повернення людини до активного суспільного життя в злагоді із суспільством, відновлення її позитивного соціального статусу, соціальних відносин та стану особистості, її спрямованостей і компетентностей, необхідних для досягнення належного рівня добробуту.

Рефлексія – усвідомлення того, як суб'єкта сприймають і оцінюють інші, здатність розуміти партнера по спілкуванню.

Ризики соціальні – ймовірність настання негативного наслідку або міра очікуваного неблагополуччя, це передбачення певних неприємних подій, що суттєво позначаються на стані людини, групи і можливості досягнути прогнозованого результату.

Рівень освіти – завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню Національної рамки кваліфікацій.

Розумне пристосування – запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами.

Розповідь – жива, образна форма монологічного викладу матеріалу.

Розвиток особистості – процес, що відбувається під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що притаманні людині як живій істоті, і передбачає зміни її кількісних та якісних характеристик.

Самоактуалізація – прагнення людини до найповнішого виявлення, розвитку і реалізації своїх особистісних можливостей.

Самоаналіз – аналіз своєї діяльності, свого внутрішнього світу.

Самовиховання – формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети.

Самогубство (суїцид) – добровільне і навмисне припинення свого життя. При самогубстві людина має мету і мотив, який спонукає її до дії. Причина самогубства – невирішений конфлікт особистості з оточенням і психосоціальна дезадаптація. Виділяють відверті самогубства і демонстративно-шантажні; самогубства у вигляді помсти, уникнення, заклику, самопокарання, відмови від життя як такого.

Самоконтроль – систематична фіксація свого стану або поведінки з метою запобігання небажаних виявів.

Самокритика – аналіз процесу і результат діяльності, знаходження в собі недоліків, усвідомлення їх негативного впливу.

Самооцінювання – процедура вивчення, оцінювання освітніх і управлінських процесів, що проводиться у закладі освіти з метою визначення ефективності функціонування внутрішньої системи та подальшого планування розвитку закладу.

Самопрезентація – самоподача, здатність створювати й підтримувати в очах слухачів свій образ.

Самореалізація – свідома, цілеспрямована матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, спрямована на реалізацію власних сил, здібностей, обдарувань, можливостей.

Саморегуляція – здатність людини керувати собою на основі сприймання актів своєї поведінки та власних психічних процесів.

Самосвідомість – уявлення індивіда про свої взаємозв'язки з середовищем, концептуальне самовідображення свого “Я”, установки по відношенню до самого себе, усвідомлення своєї соціальної значимості і соціальної відповідальності, особистісний рівень домагань, оцінка своїх

можливостей, моделювання свого ідеального “Я”, потяг до ідеального уявлення себе у свідомості інших людей.

Самотність – психічний стан індивіда, який перебуває в соціально-комунікативній ізоляції, яка характеризується тривожністю та депресією.

Санаторна школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад трьох ступенів з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування.

Санкції соціальні – заходи впливу соціальної групи (спільноти, суспільства) на поведінку індивіда, яка відхиляється як в позитивному, так і негативному розумінні від соц. очікувань, норм, цінностей. За способом впливу на індивіда розрізняють: С.с. фізичні, економічні, символічні.

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

Середня загальноосвітня школа – загальноосвітній навчальний заклад: I ступінь – початкова школа; II ступінь – основна школа; III ступінь – старша школа, як правило, з профільним спрямуванням навчання.

Середовище соціальне – навколишні люди (верстви, групи), суспільні, матеріальні і духовні умови його існування, формування і діяльності. С.с. в широкому значенні (макросередовище) охоплює суспільно-політичну систему загалом (суспільний розподіл праці, спосіб виробництва, сукупність суспільних відносин і інститутів, суспільну свідомість, культуру даного суспільства). С.с. у вузькому значенні (мікросередовище) як елемент загалом включає безпосереднє оточення людини (сім'ю, навчальний та трудовий колектив). С.с. здійснює вирішальний вплив на формування і розвиток людини (групи), перетворюючись під впливом оточення.

Синдром емоційного вигорання («емоційне згорання») – специфічний вид професійної деформації осіб, змушених під час виконання своїх зобов'язань тісно спілкуватися із людьми.

Синергетика – міждисциплінарний напрямок наукових досліджень, завданням якого пізнання природних явищ процесів на основі принципів самоорганізації систем (тих, що складаються з підсистем).

Синергетична теорія – система знань, яка намагається описати та пояснити світовий простір з позицій його самоорганізації, що включає в себе перехід від хаосу до організованості та порядку.

Сиріцтво – це соціальне явище, виникнення якого обумовлено наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишились без піклування батьків у результаті позбавлення останніх батьківських прав або визначення їх в установленому порядку недієздатними, безвісти зниклими.

Система – сукупність елементів, взаємозалежних між собою так, що виникає певна цілісність, єдність. Система повинна мати такі ознаки: а) зв'язки елементів; б) властивості (призначення, функції), відмінні від властивостей окремих елементів; а також такі особливості: цілісність, структурність, взаємозв'язок системи й середовища, ієрархічність, множинністю опису.

Система державного захисту дітей та молоді – це сукупність заходів та державних закладів, спрямована на забезпечення правових та економічних гарантій, взаємопов'язаних з усіма законодавчими й виконавчими рішеннями різних рівнів, дотримання найважливіших соціальних прав кожного молодого громадянина.

Система освіти – сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними.

Ситуація успіху – суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичного або морального напруження виконавця справи, творця явища.

Системний підхід – напрям у спеціальній методології науки, завданням якої є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків та зведення їх в єдину теоретичну картину.

Ситуаційне навчання – технологія, застосування якої передбачає осмислення учнями реальної життєвої ситуації, що не тільки відображає певну практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, умінь, навичок учнів, необхідних для її розв'язання. Основним завданням цієї технології є не лише передача знань, а й розвиток здатності учнів ефективно діяти та приймати рішення в реальних життєвих ситуаціях.

Ситуація успіху з педагогічної точки зору – цілеспрямоване, організоване педагогом і сім'єю створення умов для досягнення значних результатів у діяльності індивіда і колективу. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина оцінює результат як успіх.

Сімейне виховання – це виховання дітей, що здійснюється батьками або особами, які їх змінюють (родичі, опікуни, прийомні батьки тощо).

Сімейна групова нарада є програмою відновного підходу, її мета - розв'язати певні проблеми чи усунути кризу в родині, наснажуючи членів родини до активної участі в процесі прийняття рішення та його виконання.

Сім'я – мала соціальна група, заснована на офіційному чи громадському шлюбі або кровному спорідненні, члени якої об'єднані сумісним проживанням і веденням домашнього господарства, виконанням сімейних функцій, емоційними зв'язками та взаємними юридичними і моральними зобов'язаннями по відношенню одне до одного, родинними традиціями.

Сім'я – первинний та основний осередок суспільства. Її складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні

права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Сім'ї учасників бойових дій – це сім'ї, які характеризуються нестійкістю, недостатнім виховним потенціалом, дефіцитом прояву позитивних почуттів, почуттям самотності, тривожності, страху, обмеженням у міжособистісній та внутрішньосімейній взаємодії, формуванням патерну неповної сім'ї, дисгармонією у функціонуванні та небезпекою розпаду родини.

Складні життєві обставини – обставини, які об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно.

Служби в справах дітей – це уповноважений орган виконавчої влади, який створюється органами виконавчої влади та місцевого самоврядування для забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей на відповідній території.

Соціалізація – історично зумовлений процес розвитку особистості, придбання і засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, що притаманні даному суспільству.

Соціальна адаптація – процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища та вид взаємодії особистості (соціальної групи) із соціальним середовищем.

Соціальна геронтологія – це суспільна дисципліна, покликана вирішувати демографічні та соціально-економічні проблеми старіння населення.

Соціальна діагностика – процес наукового визначення та вивчення причинно-наслідкових зв'язків, ставлення особи до соціальних цінностей суспільства, вивчення сутності соціальних проблем, котрі утворюють складну життєву ситуацію індивіда, родини, групи.

Соціальна допомога – система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, що надаються окремим особам або групам населення соціальною службою для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу і повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві.

Соціальна допомога людям похилого віку – це забезпечення у грошовій чи натуральній формах, у вигляді послуг чи пільг, які надаються з урахуванням законодавчо закріплених державою соціальних гарантій із соціального забезпечення. Соціальна допомога має характер періодичних чи разових доплат до пенсій і допомог, натуральних видач та послуг з метою надання адресної, диференційованої підтримки різним категоріям літніх людей, ліквідації чи нейтралізації критичних життєвих ситуацій, які викликані важкими соціальноекономічними умовами життя.

Соціальна захищеність – цілісна система законодавчо закріплених економічних, юридичних і соціальних прав і свобод, соціальних гарантій громадян, що протидіють дестабілізуючим чинникам життя, насамперед таким як безробіття, інфляція, бідність тощо.

Соціальна комунікація – система соціальної взаємодії, яка передбачає конкретні засоби, шляхи, способи та принципи налагодження й підтримання контактів відповідно до професійно-технологічної діяльності.

Соціальна педагогіка – наука про закономірності й механізми становлення й розвитку особистості в процесі освіти та виховання в різних соціальних інститутах, а також соціально орієнтована діяльність освітніх, наукових, культурних та інших уповноважених закладів і установ, соціальних служб, які здійснюють формування соціальної активності дітей, молоді та дорослих у вирішенні політичних, економічних, соціальних й інших проблем суспільства.

Соціальна підтримка – це система заходів суб'єктів соціальної роботи, спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних

життєвих обставинах, шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг.

Соціальна профілактика – діяльність, спрямована на запобігання виникненню, поширенню або загостренню негативних соціальних явищ, соціальних і особистісних проблем, складних життєвих обставин та їхнім небезпечним наслідкам.

Соціальна реабілітація – комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених індивідом суспільних зв'язків та відносин через стан здоров'я (інвалідність); зміни соціального статусу (люди похилого віку, біженці, безробітні тощо).

Соціальна робота – вплив громадськості, професіоналів, індивідів на соціальне облаштування суспільства завдяки формуванню й реалізації державної соціальної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для життєдіяльності кожної людини, її сім'ї, громади.

Соціальна робота (у широкому розумінні слова) – це діяльність соціальних служб (державних, приватних, громадських); (у вузькому розумінні слова) – це вплив спеціалістів із соціальної роботи на особистість з метою надання допомоги у самовиявленні.

Соціальна робота – це галузь наукових знань, академічна дисципліна та професійна діяльність, спрямована на підтримання та надання кваліфікованої допомоги будь-якій людині, групі людей, громаді, що розширює або відновлює їхню здатність до соціального функціонування, сприяє реалізації громадських прав, запобігає соціальному виключенню.

Соціальна робота – це професійна діяльність або волонтерська діяльність, спрямована на надання допомоги людям, які її потребують (які знаходяться у важких життєвих обставинах) та які нездатні без сторонньої допомоги вирішити свої життєві проблеми, а іноді і жити.

Соціальна робота – специфічний вид професійної діяльності уповноважених органів з надання державного і недержавного сприяння

людині з метою забезпечення матеріального, соціального, культурного рівня її життя, надання індивідуальної допомоги людині, родині чи групі осіб.

Соціальна робота групова – форма або метод роботи, який використовується з метою надання клієнту допомоги через передачу групового досвіду для розвитку його фізичного і духовного потенціалу, формування соціальної поведінки. Невелика група осіб з близькими інтересами і загальними проблемами регулярно збирається і включається в діяльність для досягнення загальних цілей. Такими цілями можуть бути обмін інформацією, розвиток практичних або соціальних вмінь, зміна ціннісних орієнтацій, перебудова соціальної поведінки в позитивному напрямі.

Соціальна робота з військовополоненими – це комплекс заходів, який спрямований на дотримання прав людини, гуманного ставлення до полонених, врахування особливостей воєнного стану; соціальний захист, соціальну підтримку, допомогу, супроводження з метою збереження людської гідності та приведення засуджених (полонених) до широкого усвідомленого каяття з подальшою їх ресоціалізацією до нових реалій сьогодення.

Соціальна робота з засудженими – це професійна комплексна діяльність із надання технологічної соціальної допомоги і підтримки, здійснення соціального захисту засуджених, результатом якої є створення умов для соціально позитивного функціонування та вдосконалення людини, яка вчинила кримінальне правопорушення або злочин.

Соціальна робота з людьми похилого віку – різновид людської діяльності, мета якої полягає в оптимізації виконання суб'єктивних ролей людей похилого віку в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Соціальна робота з працівниками кримінально-виконавчої служби – комплекс заходів, який спрямований на соціальний захист, соціальну підтримку, допомогу, супроводження співробітників та членів їхньої родини.

Соціальна робота індивідуальна – метод (спосіб) допомоги індивідам і сім'ям у розв'язанні психологічних, міжособистісних і соціоекономічних

проблем. Іноді С.р.і. виступає як клінічна. Дозволяє враховувати особливості їх розвитку, фізичного і духовного стану, рівень підготовки, інтересів і потреб, життєвий досвід. С.р.і. з клієнтами – одна із найбільш розповсюджених форм діяльності соціального працівника. Ґрунтується на результатах систематичного вивчення клієнтів через спостереження, аналіз їх життєдіяльності, соціальної активності, працездатності, запитів та інтересів.

Соціальна робота як навчальна дисципліна – вид діяльності, мета якої – дати цілісне уявлення про зміст соціальної роботи, її основних напрямів, інструментарію, технологій і організації, навчити методам цієї роботи.

Соціальна робота як наука – вид діяльності, функція якої складається у виробленні теоретичної систематизації знань про соціальну сферу.

Соціальна функція етики роботи соціального працівника – функція, що сприяє створенню умов, сприятливих для здійснення соціально-педагогічної діяльності в суспільстві, функція, що служить справі залучення соціального педагога до пануючої у суспільстві системи цінностей і моралі.

Соціальне виключення – реальне або уявне, повне чи часткове вилучення суспільством зі своїх лав однієї особи або групи людей, позбавлення чи обмеження їх доступу до суспільних ресурсів, структур і інститутів.

Соціальне виховання – створення умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння людиною загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у неї соціально-позитивних ціннісних орієнтацій. Розвиток людини в спеціально створених виховних організаціях у процесі планомірного створення умов для її відносно цілеспрямованого позитивного розвитку та духовно-ціннісного орієнтування як багаторівневий процес засвоєння знань, норм поведінки, відносин у суспільстві, у результаті якого особистість стає повноправним членом суспільства. Це сукупність впливів, яким піддається людина у своєму

соціальному оточенні і які відображаються на розвитку особистості незалежно від того, чи було це передбачено виховними заходами.

Соціальне відхилення – це такий соціальний розвиток людини, поведінка якої не відповідає цінностями і нормами, що прийняті в суспільстві та середовищі життєдіяльності.

Соціальне забезпечення – організаційно-правова діяльність держави щодо матеріального забезпечення, соціального обслуговування, надання медичної допомоги за рахунок спеціально створених фінансових джерел осіб, які зазнали соціального ризику, унаслідок чого утратили здоров'я, засоби до існування і не можуть матеріально забезпечити себе та своїх утриманців.

Соціальне забезпечення – державна система допомоги, підтримки і обслуговування літніх і непрацездатних громадян, а також сімей, що мають дітей.

Соціальне обслуговування – комплекс заходів по наданню соціальної допомоги потребуючим їй громадянам, який сприяє збереженню соціального здоров'я і підтримці життєдіяльності, подоланню кризових ситуацій, розвитку самозабезпечення і взаємодопомоги. С.о. є частиною системи соціальної безпеки населення і здійснюється соціальними службами.

Соціальне партнерство – система колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин між соціальними суб'єктами шляхом розроблення й реалізації спільних соціально-трудових договорів, програм чи угод на визначені терміни; соціальні відносини, що забезпечують оптимальний баланс та реалізацію основних інтересів різних соціальних груп.

Соціальне середовище – сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, що впливають на її свідомість та поведінку.

Соціальне сирітство – соціальне явище, обумовлене ухилянням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків щодо неповнолітньої дитини.

Соціальний гуртожиток – заклад для тимчасового проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 15 до 23 років; головна мета якого – створення умов для соціальної адаптації осіб, що в ньому проживають, та підготовка їх до самостійного життя.

Соціальний захист – система заходів і гарантій, які реалізують державні та недержавні організації, спрямовані на виявлення, попередження та нейтралізацію впливу на життєдіяльність людини негативних чинників з метою дотримання прав людини, забезпечення гідних умов та рівня життя кожного члена суспільства.

Соціальний захист – передбачає систему соціальних, правових та економічних заходів та гарантій, які реалізуються державними та недержавними організаціями, спрямованих на виявлення, запобігання та нейтралізацію впливу на життєдіяльність людини негативних чинників (соціальних ризиків) з метою дотримання прав людини, забезпечення гідних умов та рівня життя кожного члена суспільства.

Соціальний контроль – це особливий механізм регуляції поведінки та підтримання суспільного порядку, котрий дає можливість зберегти традиції, звичаї, норми моралі, відтворити соціальні відносини в межах нормативної системи, усталеної в суспільстві. Нормативно обмежуючи стиль життя своїх членів, група здійснює контроль за тим, щоб ніхто суттєво не відхилявся від узвичаєних правил.

Соціальний педагог – працівник соціальної сфери, який спеціалізується на роботі з дітьми і батьками, з дорослим населенням в сімейно-побутовому середовищі, з підлітками і молодіжними групами і об'єднаннями. С.п. покликаний забезпечувати соціально-психологічну підтримку процесу соціалізації дітей і молоді, надавати психолого-педагогічну допомогу сім'ї, різним виховним установам, виконувати роль посередника, зв'язуючої ланки між дітьми і дорослим населенням, школою і сім'єю, особою і державою, надавати допомогу підліткам в період їх соціального і професійного становлення, захищати їх права.

Соціальний педагог – спеціаліст, який організовує соціально-педагогічну діяльність з дітьми, молоддю, дорослими у різних соціокультурних середовищах з метою створення для них сприятливих умов соціалізації.

Соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи, посередник у різних сферах соціальної допомоги сім'ї, окремим її членам, групам людей, в тому числі дітям, молоді, людям похилого віку, інвалідам і хворим, а також в усіх видах загальної соціальної підтримки населення.

Соціальний розвиток – 1) в широкому значенні – вся сукупність економічних, соціальних, політичних і духовних процесів; 2) у вузькому значенні – розвиток соціальної сфери, соціальних відносин у власному значенні слова: процес, в ході якого відбуваються істотні кількісні і якісні зміни в соціальній сфері, суспільному житті або окремих її компонентах соціальних відносин, соціальних інститутах, соціально-групових і соціально-організаційних структурах тощо.

Соціальний супровід – різновид соціально-педагогічної діяльності, що є формою соціальної підтримки та передбачає впродовж певного терміну надання комплексу послуг конкретній особі чи сім'ї.

Соціальні інститути – специфічні соціальні утворення, що забезпечують відносно стійку сталість зв'язків і стосунків у межах соціальної організації суспільства, певні історично зумовлені форми організації і регулювання соціального життя.

Соціальні права і свободи – це можливості людини і громадянина із забезпечення належних соціальних умов життя. Соціальні технології – сукупність методів, форм, прийомів та впливів, що застосовуються для досягнення мети соціального розвитку, забезпечення оптимального соціального функціонування суспільства.

Соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб або сімей, які в них перебувають.

Соціальні сироти – особлива соціально-демографічна група дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин лишились сиротами при живих батьках. До них належать і діти вулиці: безпритульні, бездоглядні.

Соціальність – як мета соціального виховання – ієрархія соціальних цінностей, соціальних якостей, соціальної поведінки та як соціально-виховний результат – прояв індивідуальної позитивно-творчої позиції соціального суб'єкта до соціального буття, зокрема сімейного, етнічного, релігійного, регіонального, глобального тощо.

Соціально-виховна робота з засудженими – це цілеспрямована діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

Соціально-виховне середовище – ознака соціального середовища чи сукупність умов життєдіяльності особистості, що цілеспрямовано впливають на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб.

Соціально-педагогічна діяльність – різновид професійної діяльності, спрямованої на створення сприятливих умов соціалізації, забезпечення і всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб чи відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності.

Соціально-педагогічна профілактика – це система заходів соціального виховання, спрямованих на створення оптимальної соціальної ситуації розвитку дітей і підлітків і які сприяють прояву різних видів його активності. *(Первинна профілактика* має на меті формування здорового способу життя та розвиток концепції прав людини. *Вторинна профілактика* має на меті раннє виявлення підлітків групи ризику та запобігання

формуванню у них девіантної поведінки. *Третинна профілактика* має на меті корекцію та подолання психосоціальних ускладнень, викликаних девіантною поведінкою).

Соціально-педагогічна робота – різновид соціально-педагогічної діяльності, який здійснюється у певній соціальній інституції та спрямований на точно визначений об'єкт впливу.

Соціально-педагогічна функція соціального працівника – здійснення виховного впливу на поведінку і діяльність клієнтів, виявлення інтересів і потреб у різних видах діяльності (культурного дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної, художньої творчості) і залучення до роботи з клієнтами відповідних закладів.

Соціально-педагогічний процес – процес взаємодії соціального педагога і клієнта, спрямований на вирішення соціальної проблеми останнього педагогічними засобами в спеціальних або природних умовах.

Соціально-профілактична функція соціального працівника – соціальний працівник враховує і приводить у дію соціально-правові, юридичні, психологічні механізми попередження і подолання негативних впливів у поведінці як дітей, так і дорослих. Він проводить профілактику правопорушень, конфліктів, побутового правопорушення, алкоголізму, вживання і торгівлі наркотичних речовин; виявляє людей схильних до девіантної поведінки у побуті, в колективі, проводить з ними профілактичну й реабілітаційну роботу, залучаючи при потребі спеціалістів різного профілю.

Соціально-психологічний тренінг – один з методів активного навчання і психологічного впливу, який здійснюється в процесі інтенсивної групової взаємодії і спрямованого на підвищення компетентності у сфері спілкування, в якому загальний принцип активності учня доповнюється принципом рефлексії над особистісною поведінкою і поведінкою інших учасників групи.

Соціально-реабілітаційна функція соціального працівника – використовуючи можливості соціуму, створює умови для відновлення соціального функціонування клієнта.

Соціально-терапевтична функція соціального працівника – функція допомоги і підтримки. Соціальний працівник організовує разом з клієнтом простір взаємодії з приводу проблем, що у нього з'являються, чи труднощів, надає допомогу у вирішенні особистих проблем, здійснює підтримку за умови появи особистих проблем у різних категорій населення.

Соціологія – наука про суспільство, що вивчає соціальне життя людей, їх спілкування та взаємодію.

Соціум – специфічна стабільна система організації соціальних зв'язків і соціальної взаємодії, яка поєднує матеріальне й духовне виробництво, різні форми суспільних відносин, соціальних взаємодій і зв'язків.

Спадковість – певні, закладені в генетичну програму, якості та особливості, які передаються дітям від батьків.

Спілки ветеранів – спілки, які об'єднують ветеранів та ветеранок, членів їхніх сімей для надання різних видів спеціалізованих послуг.

Спілкування – це складний багатоплановий процес устанавлення й розвитку контактів між людьми, що породжується потребами в спільній діяльності і включає обмін інформацією, сприймання й розуміння іншої людини, вироблення єдиної стратегії взаємодії.

Спеціалізована школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів.

Спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

Спеціальні закони – закони України "Про дошкільну освіту", "Про повну загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту".

Співпереживання – внутрішній механізм контакту, в основі якого лежить психічне явище «зараження». Викликає зацікавленість, переконаність, емоційним піднесенням співрозмовника, його здатністю створювати систему образу бачень, що породжує емоційну реакцію слухача.

Співробітництво – рівень взаємодії педагога і учня, що характеризується гуманними стосунками, активністю обох сторін і т.д.

Спікер – оратор, наставник, вчитель, викладач, той, хто має певний досвід, знання та навички, і може ними поділитись з іншими; це людина, яка виголошує промову чи доповідь, виступає під час заходу.

Справедливість – неупереджена оцінка та дія спеціаліста, що відповідають істині й моральним та правовим нормам людських стосунків.

Стабілізуюча функція етики роботи соціального працівника – функція, що сприяє стабілізації відносин серед соціальних педагогів, між соціальними працівниками і клієнтами і їх близькими, між соціальними працівниками і представниками різних установ.

Старіння населення – це процес, який характерний для всіх європейських держав, але висока частка старих людей там досягається, головним чином, високою тривалістю життя (старіння «знизу»), а в Україні – за рахунок зменшення кількості дітей (старіння «згори»).

Стиль спілкування – індивідуальна характеристика особистості, що відображає особливості роботи з людьми і технологію ухвалення рішення.

Стиль педагогічного спілкування – система способів і прийомів спілкування, яка має стійкі характеристики й залежить від особистісних якостей педагога та параметрів ситуації спілкування.

Стимулювання – спонукання людини до активної діяльності.

Стимулюючі прийоми – прийоми педагогічного впливу, що сприяють формуванню необхідних якостей дитини на основі актуалізації позитивних відчуттів.

Стратегія нормалізації вважається альтернативною стратегією соціального контролю і базується на визнанні соціальних відхилень

неминучим явищем, пов'язаним із закономірностями розвитку суспільства і окремої особистості.

Структура педагогічного спілкування – сукупність етапів підготовки та реалізації спілкування в педагогічній діяльності.

Суб'єкт освітньої діяльності – фізична або юридична особа (заклад освіти, підприємство, установа, організація, громадське об'єднання), що провадить освітню діяльність.

Суб'єкт педагогічної діяльності – індивід чи група, що здійснює постановку й досягнення педагогічної мети.

Суб'єкти соціальної роботи – держава, державні установи, служби, окремі люди, фахівці.

Супервізор – фахівець, який допомагає працівнику або волонтеру у вдосконаленні/поліпшенні якості його роботи шляхом надання критичного, конструктивного зворотного зв'язку, оцінки його діяльності; коригування можливих помилок та неточностей у відтворенні засвоєних знань, умінь та навичок; підтримку у плануванні майбутніх кроків саморозвитку та самовдосконалення за цим напрямом роботи.

Такт – почуття міри, що підказує людині найделікатнішу лінію поведінки стосовно когось, чогось.

Творча самореалізація педагога – процес здійснення творчих задумів педагога для досягнення цілей у вирішенні особистісно значущих педагогічних проблем.

Толерантність – терпимість до чужих думок, здатність бачити в іншій людині саме *іншу* – носія інших цінностей, логіки мислення, інших норм поведінки, усвідомлення її права бути іншою, відмінною; безумовно позитивне ставлення до такої несхожості; терпимість до думки іншої людини, звичаїв, кольору шкіри, релігії, способу життя; здатність глянути на світ одночасно зі своєї точки зору та з позиції іншої людини.

Теорія соціальної роботи – 1. Логічне узагальнення досвіду суспільної практики, яке ґрунтується на глибокому проникненні в суть досліджуваного

явища та розкриває його закономірності. 2. Комплекс поглядів та ідей, які дають можливість тлумачити та пояснювати факти.

Теорія соціальної роботи – наукова концепція, що, спираючись на певні наукові пояснення закономірностей розвитку людини і суспільства, надає інтерпретацію проблем індивіда, сім'ї, соціальної групи або суспільства та обґрунтовує цілі, принципи, умови та засоби здійснення соціальної роботи.

Терапія ігрова – 1. Форма психотерапії, що використовується для полегшення спілкування. 2. Спосіб психологічної допомоги дітям з порушеннями в емоційному, інтелектуальному і фізичному розвитку.

Терапія сімейна – галузь теоретичної і практичної діяльності, спрямованої на нормалізацію сімейних відносин, зміну дисфункціональних моделей сімейної взаємодії з метою відновлення психологічного здоров'я членів сім'ї. Т.с. проводиться зі всією сім'єю.

Територіальна доступність – сукупність умов, що сприяють забезпеченню права дитини на здобуття якісної повної загальної середньої освіти за кошти державного та місцевого бюджетів у найбільш доступному і наближеному до її місця проживання закладі освіти.

Територіальний центр надання соціальних послуг є бюджетною установою, рішення щодо утворення, ліквідації або реорганізації якої приймає місцевий орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування. Територіальний центр утворюється для надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за місцем проживання, в умовах стаціонарного, тимчасового або денного перебування.

Термінова соціальна допомога – це надання допомоги разового характеру людям похилого віку, які її гостро потребують. Вона включає разове забезпечення безкоштовним гарячим харчуванням чи продуктовими наборами; забезпечення одягом, взуттям, предметами першої необхідності; разове надання матеріальної допомоги; сприяння в отриманні тимчасового

житла; надання екстреної соціально-психологічної підтримки за телефоном довіри і юридичної допомоги у межах компетенції служби.

Територія обслуговування – адміністративно-територіальна одиниця (її частина, окремі будинки), визначена і закріплена відповідним органом місцевого самоврядування або уповноваженим ним органом за закладом освіти для забезпечення права кожної дитини, яка проживає на цій території, на здобуття початкової та/або базової середньої освіти у найбільш доступному та наближеному до місця проживання дитини закладі освіти.

Терміновий заборонний припис стосовно кривдника – спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства.

Тероризм – політика і тактика терору, тобто сукупність особливо жорстких форм і засобів політичного насилля, які використовують терористи для досягнення своїх антилюдських цілей. Тероризм досить широко використовувався в історії у якості засобу політичної боротьби у світському та церковному житті. Особливо часто терор застосовувався у перехідних станах суспільного і політичного розвитку суспільства та держави.

Тест дидактичний (педагогічний) – підготовлений згідно із певними вимогами комплекс стандартизованих завдань, що дають змогу виявити в учасників тестування компетенції, які піддаються певному оцінюванню за заздалегідь встановленими критеріями.

Технологія навчання – сукупність прийомів, методів, технік навчання, які гарантують досягнення мети.

Технологія проєктного навчання – альтернативна технологія, яка протиставляється класно-урочній системі, при якій не даються готові знання, а використовується технологія захисту індивідуальних проєктів.

Технології соціальної роботи – це алгоритмізована сукупність форм, методів, прийомів, що використовуються соціальними інституціями, соціальними працівниками для вирішення завдань соціальної роботи.

Тренінг – багатофункціональний метод передбачених змін психологічних феноменів людини, групи та організації з метою гармонізації професійного й особистісного буття людини; навчання технологіям дії на основі певної концепції реальності в інтерактивній формі.

Тривога – емоційний стан, який виникає в ситуаціях невизначеності і небезпеки і виявляється в очікуванні несприятливого розвитку подій.

Трудотерапія – метод опосередкованого впливу на психічний стан людини шляхом залучення її до активної трудової діяльності.

Ув'язнення попереднє – запобіжний захід щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили.

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Управління спілкуванням – етап педагогічного спілкування як свідомо і цілеспрямована організація взаємодії з корекцією процесу спілкування відповідно до поставленої мети.

Усиновлення – набуття дитиною-сиротою статусу рідної дитини з усіма майновими правами, включаючи право спадкування.

Установлення опіки та піклування – влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають переважно у сімейних, родинних відносинах з цими дітьми, з метою забезпечення їхнього виховання, освіти, розвитку і захисту їхніх прав та інтересів. Над дитиною, яка не досягла віку 14 років, встановлюється опіка, а піклування – над дитиною у віці від 14 до 18 років. Дитина при цьому

не втрачає свого статусу, тобто має всі пільги, встановлені законодавством. Опікуни чи піклувальники отримують допомогу.

Урок-ділова гра – імітаційна модель навчальної діяльності учнів, що відтворюється в умовах, максимально наближених до дійсності.

Учасники бойових дій – особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), в партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

Учитель – спеціаліст, який веде навчальну й виховну роботу з учнями в загальноосвітніх закладах.

Учні – особи, зараховані до закладу загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту.

Фактори соціальні – рушійна сила якого-небудь явища або процесу, що визначає його сутність, головний напрям, суттєву обставину в якому-небудь процесі, явищі.

Фасилітація соціальна – полегшення здійснення певних дій в присутності інших людей (в тому числі кримінальних дій в умовах злочинної групи).

Фахівець соціальної роботи – працівник соціальної служби з високим загальнокультурним, інтелектуальним і етичним потенціалом, професійною підготовкою і необхідними особистісними якостями, що дозволяють ефективно виконувати професійні функції. Ф.с.р. вивчає соціально-економічні і соціально-психологічні умови життя соціальних груп, прошарків, сім'ї і окремої людини і застосовує адекватні методи соціального захисту, підтримки, реабілітації й інших видів соціальної роботи, а також різні соціальні технології.

Фізичне насильство – форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне

позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Форма навчання – це зовнішня сторона організації навчального процесу (урок, лекція, семінар, екскурсія, факультативне заняття тощо), що відображає спосіб організації діяльності учнів та вчителів, який здійснюється в певному порядку і режимі, та залежить від кількості учнів, характеру взаємодії суб'єктів навчального процесу, рівня самостійності, специфіки педагогічної діяльності.

Функції соціального працівника – діяльність, обов'язки, призначення, зумовлені професійною специфікою. Реалізуючи свою діяльність, спеціаліст соціальної роботи здійснює наступні функції: виховну, комунікативну, консультативну, організаційну, соціально-терапевтичну, профілактичну, охоронно-захисну, прогностичну, методичну, науково-дослідницьку, посередницьку, управлінську.

Функція вирішення суперечностей – функція етики роботи соціального працівника, що сприяє усуненню, розв'язанню і згладжуванню суперечностей, що виникають у процесі соціально - педагогічної діяльності між її суб'єктами й об'єктами.

Функція соціального працівника – фандрейзингу – пошук додаткових ресурсів для вирішення соціально-педагогічних завдань.

Хоспіс – система загальних принципів та спеціальних закладів для надання допомоги і підтримки людям, які помирають.

Хуліганство – умисні дії, що грубо порушують громадський порядок і виражають явну неповагу до людей.

Центри безоплатної правової допомоги – центри, які забезпечують надання правової допомоги, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел.

Центри соціальних служб – спеціальні заклади, що надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Цикл освітнього процесу – складова рівня повної загальної середньої освіти, що враховує спільні вікові особливості розвитку учнів в організації їх навчальної діяльності (освітнього процесу) та під час формування змісту освіти.

Цінність – позитивна або негативна значимість об'єктів навколишнього світу для людини, класу, групи, суспільства в цілому, обумовлена не їхніми властивостями, а їхньою залученістю до сфери людської життєдіяльності, інтересів і потреб, соціальних відносин.

Цінності соціальні – в широкому розумінні – значимість предметів і явищ реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальної групи, особи; в більш вузькому – духовні та естетичні імперативи (вимоги), вироблені людською культурою і які є продуктами суспільної свідомості. Індивід інтерналізує (засвоює) цінності в процесі своєї соціалізації, є основою соціальних норм.

Школа-інтернат – загальноосвітній навчальний заклад з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги.

Школа-інтернат для дітей-сиріт – державний навчально-виховний заклад для дітей-сиріт, дітей з неповних сімей, а також дітей, які потребують допомоги держави внаслідок хвороби батьків, втрати з ними зв'язків, позбавлення батьківських прав.

Школа соціальної реабілітації – загальноосвітній навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання (створюються окремо для хлопців і дівчат).

Ювенальна юстиція – окрема галузь системи правосуддя, до функцій якої належить розгляд питань, пов'язаних із правопорушеннями неповнолітніх і щодо неповнолітніх.

Юність – це період від 16 до 21 року – від отримання паспорту до здобуття всіх громадянських прав (право бути обраним у вищі органи влади). Від підліткового віку і від молодості період юності відокремлює скоріше не біологічна, а соціальна межа. В юнацькому віці відбувається складний процес отримання громадянської і психологічної зрілості, оволодіння всією системою суспільних прав і обов’язків дорослої людини.

Якість життя – об’єктивна характеристика й оцінка благополуччя, заснована на сприйманні відмінності між дійсним і бажаним станом життя.

Якість освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Якість повної загальної середньої освіти – відповідність результатів навчання, здобутих учнем на відповідних рівнях повної загальної середньої освіти, державним стандартам.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін.; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород: Рік-У, 2023. – 420 с.
2. Закон України Про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380)
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
4. Лебедик Л.В., Стрельников В.Ю., Стрельников М.В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін [Текст]: Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти / Л. В. Лебедик, В. Ю. Стрельников, М. В. Стрельников. – Полтава : АСМІ, 2020. – 303 с.
5. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 р. № 2073- IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
6. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 27 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
7. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми», Закон України № 936-VIII (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-19#Text>
8. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану», Постанова Кабінету Міністрів України № 349 (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-п#Text>
9. «Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя», Постанова Кабінету Міністрів України № 581 (2022). <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-п#Text>
10. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених піклування», Закон України № 2342-IV (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>

- 11.«Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження», Постанова Кабінету Міністрів України № 585 (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-п#Text>
- 12.Про затвердження Типового положення про будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, Постанова Кабінету Міністрів України № 772 (2020) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-2020-п#Text>
- 13.Про затвердження Класифікатора соціальних послуг, Наказ Міністерства соціальної політики України № 429 (2020) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>
- 14.Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, Закон України № 1706-VII (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
- 15.Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, Закон України № 2011-XII (2022) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
- 16.Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту, Закон України № 3551-XII (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
- 17.Про затвердження Порядку тримання військовополонених : Постанова Каб. Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413 : станом на 1 лют. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-п#Text>.
- 18.Указ № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text>
- 19.Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ М-ва юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5 : станом на 29 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>
- 20.Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу : Закон України № 2657-VIII від 18.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
- 21.Про волонтерську діяльність, Закон України № 3236-VI (2023) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>